

YENİŞEHİRLİ AVNÎ'NİN "MİR'ÂT-I CÜNÛN" İSİMLİ ESERİ
Yenişehirli Avnî of Whom Works is named 'Mir'at Cünûn'

Abdulkadir ERKAL*

ÖZ

19. Yüzyılda yaşamış olan Avnî, Divan şiirinin son temsilcilerinden biridir. Hacimli divanının yanında mesnevileri ile de dikkatleri üzerine çekmiş ve bu alandaki başarısını da ortaya koymuştur.

Bu makalede, Avnî'nin, konusu bakımından oldukça sıra dışı olan ve toplumda normal dışı davranışlarıyla ön plana çıkan tipleri tahlil ettiği 'Mir'at-ı Cünûn' isimli mesnevisi şekil ve muhteva yönünden incelenmiştir.

Anahtar Sözcükler: Yenişehirli Avnî, Divan Şiiri, Mir'at-ı Cünûn.

ABSTRACT

Avnî is lived on in the 19th century, Who is one of Divan Poetry's representative. Avnî, to attract attention comprehensive Divan right along with his mesnewis and he put forth in this side his success for consideration.

In this article, to be studied carefully Avnî's masnawi of 'Mir'at-i Cunûn' of which on topic to soma extent done different and abnormal with behaviors to call in society's attention types, Who is analyzed.

Keywords: Yenişehirli Avnî, divan Poetry, Mir'at-ı Cünun

A-YENİŞEHİRLİ AVNÎ (1827-1884):

1 827 yılında bugün Yunanistan sınırları içinde kalmış olan Yenişehir'de (Larisse) doğdu.¹ Asıl adı Hüseyin'dir. Babası bazı kethüdalıklarda bulunmuş olan Sıdkı Ebûbekir Paşa'dır. Sıdkı

* Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Uzman.

¹ Yenişehirli Avnî'nin hayatı hakkında daha geniş bilgi için bk.: M Kayahan Özgül, *Yenişehirli Avnî*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1990; Muallim Naci, *Yâdigâr-ı Avnî*, İstanbul 1303; Muallim Naci, *Osmanlı Şairleri*, (hızl: Cemal Kurnaz), Akçağ Yayınları, Ankara 2000; S. Nüzhet Ergun, *Türk Şairleri II*, İstanbul 1935, s.578-596; İbnülemin M. Kemal İnal, *Son Asır Türk Şairleri I*, İstanbul 1960, s.123-132; Mehmet Çavuşoğlu, "Avnî", TDV İslam Ansiklopedisi, C.4, İstanbul 1992, s.123-124; Ali Kemal, *Makaleler -Peyâm-ı Edebî'deki Dil ve Edebiyat Yazıları-*, (hızl: Hülya Pala), Kitabevi Yay., İstanbul 1997; Lokman Turan, *Yenişehirli Avnî Divanının Tahlili, Tenkildi Metin, Encümen-i Şuârâdan Batı Tesirinde Gelişen Türk Edebiyatı'na Geçiş*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Erzurum 1999; Lokman Turan, "Divan Şiirinin Son Şairlerinden Yenişehirli Avnî Bey'de Gelenekten Moderne Doğru Açılan Kapılar", Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, S.14, Erzurum 2000, s.149-160; Büyük Türk Klasikleri, "Yenişehirli Avnî", Ötüken-Söğüt Neşriyat, C.8, İstanbul 1988, s.163-168.

Ebûbekir Paşa, Sâmi Paşa'nın kethüdası iken, Avnî Bey de Sâmi Paşa'dan öğrenim gördü. Sâmi Paşa'nın Vidin valiliğine tayininde Avnî Bey de onun kâtiplik vazifesini üstlendi. 1855 yılında İstanbul'a giderek o sırada Beşiktaş Mevlevihânesi postnişini olan hemşehrisi Nazif Dede'nin kızı Emine hanımla evlendi. Eşi bu evlilikten dokuz yıl sonra vefat etti. Avnî Bey on altı yıl yalnız yaşadıkdan sonra yeniden evlenmiştir. 1859 yılında Mustafa Nûri Paşa'nın divan kâtibi olarak Bağdat'a gitti. Bağdat'tan sonra Gelibolu'ya dönen Avnî Bey, hayatının son zamanlarında Üsküdar Bidâyet Mahkemesi azalığında bulundu. Hakkında yazılanlardan ve Divan'daki birkaç şiirinden hayatının zaruret içinde geçtiği anlaşılıyor. Avnî Bey 7 Ekim 1884 yılında vefat etti. Vasiyetine uyularak ilk eşinin Eyüp'te Bahâriyye Dergâhı semahânesindeki mezarının yanına defnedildi.

Avnî Bey kekeme idi. Divanında bu durumunu belirten şiirleri de vardır. Encümen-i Şuarâ toplantılarında saygı gören Avnî Bey, Arapça, Farsça ve Rumca'yı çok iyi biliyordu. Fars dili ve edebiyatına derin vukufu vardı.² Kayınpederi vasıtasıyla Mevlevî tarikatına intisap etmiş olması dolayısıyla şiirlerinde vahdet-i vücud görüşü hakimdir. Onu yakından tanıyanlar Mesnevi ve Divan-ı Kebir'i elinden düşürmediğini kaydederler.³ Avnî, Sümbülzâde Vehbi (ö.1809)'yi Mevlânâ hakkındaki olumsuz düşüncelerinden dolayı da hiç sevmezmiş ve onu hicveden şiirler yazmıştır.⁴

Yukarıda da belirttiğimiz gibi Avnî Bey, ölümünün ardından divanının yayınlanması ile edebiyat çevresince tanındı ve ünü büyüdü. Ali Kemal, Peyâm-ı Edebî gazetesinde, Avnî'yi Muallim Naci sayesinde tanıdığını ifade eder. Bunun yanında kendisine gönderilen Avnî Bey hakkındaki mektuplar sayesinde de geniş malûmât sahibi olduğunu belirtmektedir.⁵ Muallim Naci, Avnî için 'zübdetü'l-ahkâb' yani (son zamanların en seçkini, özü) sıfatını yakıştırarak, onu Osmanlı şâirlerinin içinde en fazıl sahibi olarak göstermektedir.⁶

B-ESERLERİ:

1-Divân: 1306'da Damadı Şevki Bey tarafından bastırılmıştır.⁷ Bu baskıda çok yanlışlıklar vardır.⁸ Avnî Bey şiirlerinin neşrinden ısrarla kaçınmıştır. Divanı ve diğer eserleri ölümünden sonra toparlanmıştır.

² Mehmet Çavuşoğlu, a.g.m., s.124; Muallim Naci, *Osmanlı Şairleri*, s.137.

³ Ali Kemal, "Avnî Bey", *Makaleler*, s.21.

⁴ Ali Kemal, "Avnî Bey", *Makaleler*, s.22; Muallim Naci, *Osmanlı Şairleri*, s.134.

⁵ Ali Kemal, "Yine Avnî Bey", *Makaleler*, s.57.

⁶ Muallim Naci, *Osmanlı Şairleri*, s.136.

⁷ *Merhum Avnî Bey Divanı*, Bastıran Şevki Bey, İstanbul 1306 (1888), Mahmut Bey Matbaası, 175 s.

- 2-Farsça Divân:** Avnî Bey'in elli kadar Farsça gazeli ile elliden fazla kıt'a ve rubâisinden oluşmaktadır.⁹
- 3-Mir'ât-ı Cünûn:** Bir takım psikopat tipler ile normal dışı davranışları mizah üslubuyla anlattığı eseridir. Mesnevi nazım şekli ile yazılan eser yarım kalmıştır. Toplam beyit sayısı 639 olup, aruzun fe'ilâtün (fâ'ilâtün) fe'ilâtün, fe'ilün (fa'lün) kalıbıyla yazılmıştır.
- 4-Âteşgede:** Avnî Bey'in Şeyh Gâlib'in *Hüsn ü Aşk*'ına nazire olarak yazdığı fakat tamamlayamadığı eseridir. Toplam 106 beyittir.
- 5-Âb-nâme:** Bahâriyye Mevlevihânesi'nde çekilen susuzluğu dile getiren manzum-mensur dilekçe mahiyetindeki eser, II. Abdulhamid'e sunulmuş ve *Eşref Gazetesi*'nde yayınlanmıştır.¹⁰ Su ile ilgili mazmunları sıralaması açısından dikkat çekicidir.
- 6-Nihân-ı Kazâ:** Avnî Bey'in, Nef'î'nin *Sihâm-ı Kaza*'sı yolunda, hicivlerinden oluşmuş eseridir. Hiçbir nüshasının elde bulunmadığı eseri, Avnî'nin yaktığı rivayet edilmiştir.¹¹
- 7-İntak:** Şairin Yunancadan tercüme ettiği eserdir. Bu eserden günümüze bazı bölümleri ulaşmıştır.¹²
- 8-Mesnevi Tercümesi:** Avnî'nin, *Mesnevi*'nin 4. cildine kadar olan bölümünü tercüme ettiği yolunda bilgiler bulunmaktadır.¹³
- 9-Kaside-i Cülûs-ı Murâd-ı Hâmis:** Şehzâde Murad'ın tahta çıkışını anlatan 67 beyitlik bir kasidedir. 1293 yılında İstanbul'da basılmıştır. Bu şiir, Avnî'nin müstakil olarak neşrettiği tek eseridir.

Avnî'nin kaynaklarda adı geçen fakat günümüze kadar bulunamayan eserleri ise şöyledir: *İstilahât Lugâti*, *Bağdat Tarihi*, *Yenişehirnâme*, *Bülbülname*.

⁸ Divanı hakkında bk.: Lokman Turan, *Yenişehirli Avnî Divanının Tahlili, Tenkidli Metin, Encümen-i Şuârâdan Batı Tesirinde Gelişen Türk Edebiyatı'na Geçiş*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Erzurum 1999.

⁹ Farsça Divan için bk.: Mehmet Atalay, *Yenişehirli Avnî, Farsça Divan*, Aktif Yayınları Erzurum 2005.

¹⁰ Âbnâme hakkında bk.: Orhan Kemal Tavukçu, "Yenişehirli Avnî Bey'in Âbnâme Adlı Eseri Üzerine", Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, S.16, Erzurum 2001, s.59-79.

¹¹ Mehmet Çavuşoğlu, a.g.m., s.124.

¹² M. Kayahan Özgül, *Yenişehirli Avnî*, s.29.

¹³ bk.: M. Kayahan Özgül, a.g.e., s.24.

C-ESERİN ŞEKİL VE MUHTEVA YÖNÜNDEN İNCELENMESİ**A-Şekil:**

Divan şiirinin son temsilcisi olarak kabul gören Yenişehirli Avnî'nin Divanı incelendiği zaman, bir divanda bulunması gereken nazım şekillerinin hemen hepsinin kullanıldığı görülmektedir. Fakat, Mesnevi nazım şekli ile yazdığı *Mir'ât-ı Cünûn* ve *Âteşgede* isimli eserlerinde şair aynı hassasiyeti göstermemiş, hatta bu iki eseri dahi yarım kalmıştır.

Mir'ât-ı Cünûn, mesnevi nazım şekli ile yazılmış olup, toplam 639 beyitten ibarettir. Aruzun *fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün* kalıbıyla yazılmıştır. Eserin giriş kısmında olması gereken Tevhit, N'at, Methiye türü şiirlere yer verilmemiştir. Zaten Avnî, Sebeb-i Telif bölümünde eserin şeklinde biraz değişiklikler yaptığını ifade etmektedir:

Tâ kabûl ide havâss ile avâm
Virdim üslûb-ı garîb üzre **nizâm** (7)

Eseri, hem şekli ve hem de muhtevası yönünden, kendi deyimiyle garib bir üslupla yazdığını söyleyen Avnî, her bakımdan farklı olan bu eserinin beğenilmesini ummaktadır.

Peyâm-ı Edebî'de¹⁴ V.Ş. ismi ile yayınlanan ve Yenişehirli Avnî Bey hakkında geniş malumatın yer aldığı makalede, Mir'ât-ı Cünûn'a da yer verilmiştir: "*Müşârünileyhi en iyi tanıyan, âsârı hakkında en çok vukûfu bulunan Bahâriye Dergâhu Şeyhi Efendi hazretleridir. Kendilerinden ahz-ı ma'lumât kâbilidir. Merhumun matbû' divânından başka henüz tab' edilmemiş âsâr-ı manzûmesi de vardır. 'Mir'ât-ı Cünûn'u bilmem manzûr-ı edibâneleri oldu mu? Ziyâ Paşâ'nın Süleyman Dede'nin 'Mevlid'ine, o muhrik, o mübârek manzûmeye dediği gibi:*

Baştan başa sehl-i mümtenîdir

Nezd-i âcizânemde bir nüsha varsa da yanlışı, eksiği çoktur. Tashih ve ikmâli için musahhah, mükemmel bir nüshaya dest-res olamadım. Aramağa da vakit bulamadım."¹⁵

Mir'ât-ı Cünûn'u sehl-i mümteni¹⁶ türünde bir eser olarak değerlendiren V.Ş., eserin bazı yerlerini de perde-bîrûnâne (utanmasızca, açık saçık söz) yani

¹⁴ *Peyâm-ı Edebî*: Ali Kemal'in çıkardığı Peyâm gazetesi (1913-1922)'nin ilâvesi.

* Bu yazı, V.Ş. imzası ile Ali Kemal'e gönderilmiş, o da bu yazıyı Peyâm-ı Edib'in (aded 16, 6 Şubat 1329 (1913) tarihli sayısında "*Yine Avnî Bey Münasebetiyle*", isimli yazısında aynen yayınlamıştır.

¹⁵ Ali Kemal, "*Yine Avnî Bey Münasebetiyle*", *Makaleler*, s.72-73.

erotik olarak değerlendirmektedir.¹⁷ V.Ş. ayrıca 165-166, 228, 399-400. beyitleri de örnek olarak yazısına eklemiştir.¹⁸

B-Muhteva:

Agah Sırrı Levend, Mir'ât-ı Cünûn'u '*Tarifat*' türü eserler içinde zikretmektedir.¹⁹ *Tarifat*; kadı, vezir, defterdar, nişancı, solak, silahdâr, çavuş, yeniçeri, mevâlî, müftü gibi türlü görevdeki kişileri, görevinin özelliğine göre birkaç beyit içinde birer portre halinde canlandıran eserlere denilmektedir.²⁰

Mir'ât-ı Cünûn'da konu edilen tiplere baktığımız zaman, Tarifat konulu eserlerde yer verilen tiplerin tam zıddı, yani toplumda normal dışı sayılan karakterler ve durumlar incelenmiştir. Bu özelliği ile de '*Tarifat*' türü eserlerden ayrılmaktadır.

Eserde, toplumun içinde yer alan normal dışı hareket ve davranışlarla toplumdan dışlanan tipler mizahi yönden eleştirilmiştir. Olaylar tamamen kurmacadan ibarettir. Yazar, rüyasında dışarıdan kale gibi sağlam görünen bir akıl hastanesine giriyor. Hastanenin kapıcısı yanına gelerek, ona hastaneyi dolaştırıyor ve burada gördüğü kişileri konuşturmak suretiyle, bu tiplerin özelliklerini izah etmeye çalışıyor.

Olaylar her ne kadar rüya âleminde gelişse de şair, sebep-i te'lif bölümünde, birçok divâne (deli) ile görüştüğünü ve onların davranışlarını gözlemleyerek böyle bir eser meydana getirdiğini ifade etmektedir:

Söyleyip bir niçe divâne ile
Yazdım üslûb-ı hakîmâne ile (5)

Şâire göre insanlar hal, hareket ve davranışlarıyla toplumun içinde normal insanlarmış gibi görünürler. Aslında görünen onların sadece dış görüntüsüdür. Her insanın içini gösteren bir de ayna vardır ki, o aynayı da sadece usta ehli, şâirler görür. İnsanların ruhi yapısında çok farklı ve çeşitli anlamlar vardır. İşte o anlamları çıkarmak da şairin işidir. Bir bakıma şair ruhçözümçü rolünü üstlenir.

¹⁶ *Sehl-i mümteni*: Yazılması ve söylenmesi kolay gibi görünen ama taklidine kalkışınca zorluğu anlaşılan şiirlerde görülen bir tarzdır. (bk.: Ahmet Mermer-N. Koç Keskin, *Eski Türk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü*, Akçağ Yayınları, Ankara 2005, s.91).

¹⁷ Ali Kemal, a.g.e., s.73.

¹⁸ Bu beyitlerin dışında, bizim incelediğimiz nüshalarda mevcut olmayan
Şiveye rûh verir güftârı

Nâzî tasvîr kılar refâtârı beyiti de bulunmaktadır. (Ali Kemal, a.g.e., s.73.)

¹⁹ A. Sırrı Levend, *Türk Edebiyatı Tarihi*, C.1, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1988, 162.

²⁰ A. Sırrı Levend, a.g.e., s.162.

Delilerin hal ve davranışlarından çıkarılması gereken ibretler, öğrenilmesi gereken durumlar vardır. Deliler, bize, aslında akıllı olmanın yollarını gösterirler. Bundan dolayıdır ki, delinin söylediği her söz saçma sapan değildir. O sözlerin içinde gizli bir anlam vardır. Her delinin bize söylemek istediği bir çok şey vardır. Akıllılık ise, verilen şeyi almaktır:

Tâm âkıl olamaz âküller
Almayınca deliden uslu haber (12)

O halde deli kimdir? Deliliğin kıstasları nelerdir? Garip davranışlara, marjinal hareketlere, geleneğe ve normlara uymayan mıdır, yoksa bazı insanların izah edilememiş, bilinçsiz dışsal davranışları mıdır? Avnî bu konuda bize fazla bilgi vermemektedir. Ancak, deli olarak incelediği tiplere baktığımız zaman, şairin delilik anlayışı birinci gruba girmektedir.

Avnî, üslûp olarak deli tiplerini anlatırken, ilk önce kendi yorumu doğrultusunda tipin genel özelliklerini verir, sonra, bahis konusu tipi konuşturarak, o tip hakkındaki genel kanaatini güçlendirir.

Eserde Yer Alan Tipler:

1-Nizâm-ı Âlem Delisi: Oldukça fakirdir. Bir parça yiyecek ekmeği, kalacak yeri yoktur. İnsanlara muhtaç halde yaşamaktadır. Bu olumsuz şartlara rağmen o, halinden hiç de şikâyetçi değildir. Kendi haline bakmadan dünyayı düzeltmeye kalkar.

2-Neme Lâzım Delisi: Davranış ve tip olarak *Nizâm-ı Alem Delisinin* tam zıddıdır. Şair iki tipin özelliklerini bir münazara ortamında belirlemeye çalışır. *Neme lâzım delisi*, kendi rahatlığının düşkünüdür. Dünyadaki diğer insanların durumu kendisini pek ilgilendirmez. Ona göre ne kadar uğraşırsan uğraş bu dünya düzelmez. Eğer dünya düzenli olsaydı kadınlara gerek kalmazdı. Her insanın farklı farklı huyu, karakteri vardır. Bunun için istekler de farklıdır. Her insan kendi arzularının en üst zirvesine ulaşmaya çalışır. Bu devran böyle gelmiş böyle de gidecektir, dünyanın kanunu budur. Bazı insanlar yokluk, bazıları da varlık içinde yaşamaktadır ve yaşayacaktır. İnsanın merhameti olsa bile bütün açları doyuramaz. Onun için insanları kendi dertleriyle bırakmak gerekir.

Kendi felsefesini böyle açıklayan *neme lâzım delisi*; *nizâm-ı alem delisine*, insanlara en fazla zararın bilmişlerden geldiğini söyleyerek, insana verilen aklın insanların bir kimseye muhtaç olmaması için kullanılması demek olduğunu, kendince yorumlamaktadır.

3-Nasihat Delisi: Şaire göre iki yüzlüdür. Üzerinde bir sürü muska bulunduran bu tip, cehaletin en üst mertebesini temsil etmektedir. Bunun bir örneği cahiliye döneminde dahi rastlanmamıştır. Bu deli tipi, bütün halkı riya içinde görmektedir. Çok yakında kıyametin kopacağını türnünden ifadelerle halkı tahrik etmektedir.

Şair cahil nasihat delisi tipiyle, ilimden, dinden hiçbir şey bilmediği halde, alim geçinen, insanların manevi duyguları ile oynayıp onlara muska yazan, üfleyen ve böylece etrafına birkaç insan toplayarak şeyh havalalarına bürünen kişileri anlatmaktadır.

İnsanlar da bu tiplere büyük rağbet göstermekte ve onlardan medet ummaktadır. Evlenmek isteyen, çocuğu olmayan vs. kadınlar, bu tip insanlara giderek muska yaptırmakta ya da yüzlerine nefes (tükürük) üfletmektedirler. Şaire göre bu tip insanların kâfirden farkları yoktur.

4-Bedevî-Medenî-Köylü Çatışması:Şair dünyadaki farklı üç mekanda yaşayan insan tiplerini bir araya getirerek, üçlü bir münazara ortamı oluşturmuş ve 'benim yaşantım sizinkinden daha iyidir' felsefesini birbirlerine kabul ettirme uğraşına sokmuştur. Bunun sonucunda da bu üç farklı mekan insanların temel hayat şartları ortaya konulmuştur.

Çöllerde, çadırda yaşayan göçebe bedevîler için²¹ şair'in çizdiği portre şöyledir: Aslan gibi kuvvetlidirler, gamzeleri hançer şeklinde, kaşları, timsahın ciğerini delecek türden bir ok gibidir, gözleri çok vahşidir, yüzleri ise güneşin eritici ışığı gibidir. Onların yüzünde nur yoktur, sıcaklığın etkisiyle yüzlerindeki renk bozulmuştur. Çok korkunç görünüşlüdürler. Çoğunda fiziki bir rahatsızlık vardır. Kimi kambur, kimi dilsiz, kimi de kördür. Ekseriyetle tembeldirler.

Şair, daha sonra bedevî-medenî (şehirli) çekişmesine yönelerek, ilk önce bedevînin ağzından medenîleri anlatmıştır. Onlara göre medenîlerde her türlü alçaklık vardır, medenîlerin suyu yerin altından, oysa kendilerinin suyu ise yerin üstünden gelmektedir.

Bedevîlerin çadırı gökyüzüdür, medenîler gibi vergi vermezler, kapıları her türlü fakire açıktır. İnsanın fazla tanıdığı olması da iyi değildir. Dost olarak aile yeter. Medenîler gibi kimseye borçlu ya da bağlı değildirler.

Bedevîlik bir cennettir. Medenîlik (şehirlilik) ise delilikten başka bir şey değildir.

²¹ *Türkçe Sözlük*, Türk Dil Kurumu, Ankara 1998, s.254.

Medenîye göre ise bedevîler suret olarak insan, fakat yaşayış olarak hayvan gibidirler. Bunun için Allah peygamberi insanlar arasından seçmiştir, aslanlardan değil. Bedevîyetler insaniyetten nasibini almamıştır, bunun için medenînin en alçağı bile bedevîden yine iyidir. Bir devlet din ve medenîyetle vücut bulur. Bedevîde bunun ikisi de yoktur. Allah bile insanları irşad için medenîyet yolunu göstermiştir. İnsana verilen akıl en büyük cevherdir ki, Cebrail bile onun pervanesi olmuştur. Medenî olanlar Eflatun gibi bilgin, akıllı, bedevîler ise Mecnun gibi delidir.

Bedevî-medenî kavgasına sonradan katılan köylü, ikisini de eleştirmektedir. Ona göre ikisinin de birbirinden farkı yoktur. Rahatlık, huzur köylüdedir. Cennetin dünyadaki halî köylüdür. Yemyeşil çayırlar, masmavi deniz, kayalar, çiçekler, otlar, bülbül sesleri, şırl şırl akan ırmaklar bir insanın isteyebileceği en güzel şeylerdir. Akıllı olan insanlar cennet gibi olan köylerde oturmak isterler.

5-Şeci: Şairin bu tiple kast etmek istediği kabadayı tipidir. Daha küçük yaşta elindeki bıçakla etrafına korku saçan bu tip, kendini zamanının Rüstemi olarak görmektedir.

6-Süvâri: At tutkunu olarak gördüğümüz bu tip, bütün ömrünü atlara adanmış, bunun dışında hiçbir şeyle ilgilenmemiş; bu yüzden de toplumdan soyutlanmıştır.

7-Zen-dost: Günümüzde çapkın olarak nitelendirdiğimiz bu tip, tamamıyla kadın ve içki düşkünüdür. Zampara, çok güzel bir kızla evlendirilme vaadiyle kandırılır. Tam aksine oldukça çirkin bir kızla evlendirilir. Bunu da zıfaf gecesi anlar, ama iş işten geçmiştir. Şair bu ibret olayından sonra, kadınların erkekler için bir nimet olduğunu ve onları asla aldatmamak gerektiğini anlatır. Akabinde kadınla erkeğin rollerini değiştirerek, bir kadının evde çektiği çileyi koca tarafından anlattırılmıştır.

8-Gulampâre: Karakteri tam olarak oturmamış olan bu tip, günümüzde transeksüel olarak adlandırılmaktadır. Cinsi bir sapıklık olarak nitelendirebileceğimiz *gulâmpâre*, hemcinsine ilgi duyar. Kadınlara karşı aşırı soğuktur ve hayatta bir kadının erkeğin dostu olabileceğine inanmamaktadır.

9-Tabib: Eğitim almamış, fakat kendini doktor olarak gösteren bu tip, yanlış teşhis ve tedavilerle hastaların ölümlerine sebebiyet vermiştir. Sonunda kendisi de bir derde tulularak cinnet geçirmiştir.

10-Müneccim: Günümüzde de toplum tarafından büyük rağbet gören bu meslek, aslında tamamen insanları kandırmaya yöneliktir. Şair bu tipi eleştirirken

astronomi ile ilgili bütün terimleri de kullanarak, bu ilme de vakıf olduğunu göstermektedir. Zaten bunu da bir beyitte dile getirmektedir:

Ahterîden okudum tencîmi
Añlarım ma'nanı nüh takvîmi (442)

Şaire göre müneccimlik, deli saçmasından başka bir şey değildir. Bunu bir ilim (fen) olarak görmek de saçmalaktır. Böyle bir durumda ilimle delilik birbirine karışmış olmaktadır.

11-Keramet Delisi: Tarikat içinde bulunan insanlardan bir tipi irdeleyen şair, fazla ayrıntıya girmeyerek, üstü kapalı eleştirmiştir. Bu tür insanların içinde buldukları mahiyetin sırrını dahi idrak edemedi, etrafına bu sırrın hikmetini göstermeye çalışmaktadırlar. Şair bunu şu güzel beyitle dile getirmektedir:

Gülşen-i şevkine olmuş bülbül
Almamış anda dahi şemme-i gül (455)

“Bülbül olan elbet gülün kokusunu bilir. Ama bu insan kendini bülbül zannediyor, lakin gülün kokusundan daha haberi bile yoktur”. Günümüzde bile işinin ehli olmayıp da, kendini ehli gibi gösterip, insanları dolandıran nice insanlar vardır.

12-Cinnet Geçiren Mecnunun Vafı: Şairin tamamen Mecnun'un ağzından, Mecnun'un çektiği sıkıntıları ve babasının fakirliğini anlatmaktadır.

13-Perişan Duygulu Şairin Sıfatı: Şair bu başlık altında aslında, zamanındaki Divan şiirine olan saldırıları anlatmaktadır. Bilindiği üzere, Tanzimatla beraber başta Namık Kemal olmak üzere o dönemin edebiyatçıları bütün yönüyle batı edebiyatına yönelmişler, Divan şiirini ise küçümsemişlerdir. Divan şiirinin son temsilcisi olarak kabul ettiğimiz Yenişehirli Avnî de bu saldırılardan nasibini almıştır. O yıllarda artık kimse mesnevi, gazel, kaside'ye rağbet etmemektedir. Fransız gazetesi Courier d'Orient (Koryaduryan) daha fazla ilgi toplamaktadır. Şair ise bu durumdan yakınmaktadır.

14-Ayyaş: İçkinin yoldan çıkardığı insan tipinin anlatıldığı bu tip, bütün dünyayı dört duvarla çevrili bir meyhane köşesinden ibaret sanıp ömrünü heba eden zavallıları temsil etmektedir.

15-Obur: Çok yiyen insanın anlatıldığı bu tiple şair, böyle insanların yenen-yenmeyen şey ayırt etmediğini, bu dünyaya sadece yemek için geldiğini zanneden insanları anlatmaktadır. Şair, tip tahlilinde sıraladığı yemek çeşitleri ise şunlardır: pilav, kuskus yemeği, keşmir, kapama, kadın budu, helva, mafış, imambayıldı, papaz yahnisi.

16-Mal Delisi: Çağlar boyunca var olan ve insanlar arasındaki dengesizliğe ve anlaşmazlıklara da sebebiyet veren mal hırsı, insanlık için en büyük bela olmuştur. Bu tür insanlar Karun'un serveti gibi servete sahipken gözleri daima başkasının malındadır. Kendi öz kızının sağlığı için dahi bir kurbanı kesmeyi fazla görürler. Şair bu tiplmeyi izah ederken, Osmanlı toplumunda cimriliği ile ün salmış hatta divan şiirinde bile konu olmuş Pinti Hamid²²'i örnek göstermiş.

17-Havadis Delisi: Yurt içi ve dışındaki siyasi olaylara olan ilginin zamanındaki yoğunluğundan bahseden şair, zamanındaki özellikle de ülke dışında gelişen siyasal olayları da naklederek halkın dış dünyaya karşı olan merakını dile getirmektedir. Bu haberleri de özellikle İstanbul'da yayınlanan *Courrier d'Orient* (Koryaduryan)²³ ve *El-Cevaib*²⁴ gibi yabancı gazetelerden takib etmektedirler.

18-Tama': Doymak bilmez, aç gözlü insanların durumlarının anlatıldığı bu bölümde, paranın (akçe) gücünden, iktidarından bahsetmektedir. İnsanlar bol para harcamakla şereflenmez, büyük olmazlar. Gerçek büyüklük ekonomik güçtedir. Onun için tasarruf yapmalı, gereksiz harcamalardan kaçınmalıdır. Para bütün günahları, kusurları örter. Devletin gücü para iledir, devletler arasındaki savaşların sebebi de paradır.

19-İnatçı: "Nuh der peygamber demez" tipindeki bu insanlara bir şeyi inandırmak ya da ikna etmek nerede ise mümkün değildir. Kimseye yardım etmez ve kendi bildiğini okurlar.

20-Kuruntulu: Kendi gölgesinden bile korkan tiplerdendir. Cebrailin yanında bile kendini güvende hissetmez. Ona şaka yapılmaz, cennete girse dahi gülmez. Her türlü faaliyetten sakınır.

21-Kılıbık: "Karı ağzılı" denilen tiplerdendir. Karısı dışarıda gezer, koca ise evde çamaşır yıkar.

22-Geveze: İnsanlarla olaylar üzerine tartışmayı seven bir tiptir. Şair, bu tipi müşahhaslaştırarak, bu tipteki bir insanın yaptıklarını anlatmıştır. Bu tip, bir şey bilmediği halde Katolik mektebine hoca olmuş, daha sonra da tercüman olarak Endülüs'e gitmiştir. Endülüsten sürülerek Paris'e gider ve orada

²² *Pinti Hamid*: Nabi zamanında yaşamış, çok zengin olmakla birlikte cimriliği ile ün salmıştır. Geçen asra kadar, cimrilik sözkonusu olunca onun hayatından bir anektod hatırlamayan yok gibidir. (Pinti Hamid hakkında geniş bilgi için bk.: İskender Pala, "*Pinti Hamid Kimdir?*", *Âşina Güzeller*, LM Kitaplığı, İstanbul 2002, s.86.)

²³ *Courrier d'Orient* (Koryaduryan): Tanzimat döneminde İstanbul'da çıkan Fransız gazetesi.

²⁴ *El-Cevâib*: Mehmed Faris'in İstanbul'da çıkardığı yarı Arapça gazetedir.

kalpazanlık yapar. Oradaki Yahudileri kandırarak kendini Yahudi olarak tanıtır, onlardan bol miktarda altın yürütür. Bir çok kılığa girip çıkmış olan bu tip, sonunda İstanbul'a gelerek kuyumcu dükkânı açar.

23-Hasud: Kendinden başka herkesi düşman olarak gören bu tip, hiç kimsenin rahat ve güvende olmasını istemez. Birinin mutlu olması onun için büyük bir kâbustur.

24-Aceleci: Sözlerinde ve hareketlerinde aşırı derecede acelecidir. O kadar hızlı konuşur ki kimse ne demek istediğini anlamaz. Hareketleri de aynı şekilde hızlıdır. Bu hareketleri ile şeytanı bile yarı yolda bırakır.

25-Tembel: Şair, tembel tipini de müşahhaslaştırarak anlatmıştır. Tembel, pazarda rastladığı bir hamala acınacak halde yalvararak kendini taşımasını ister. Hamal buna acır ve onu emin bir yere götürerek burada güven içinde yaşayabileceğini söyler. Tembel, hamala "ekmeğimi kim verecek" diye sorunca, hamal, "iki elin var ele muhtaç değilsin" der. Bunun üzerine tembel, "o zaman beni denize at" der. Bir lokma ekmek için gece gündüz çalışmak onun için bir zulümdür.

26-Zalim: Bu tür insanlar din ve imandan mahrumdurlar. Zalimin ayak bastığı yer kurur.

27-Davaların Uzamasının Sebebi: Günümüzün de en büyük çilelerinden biri olan davaların çok uzun sürmesi olayını şair değişik bir açıdan irdelemiştir. Şair dava açmadan mahkemeye kadar geçen süreçteki prosödürleri anlattıktan sonra, mahkemenin işleyişini de musiki makamları ile izah etmektedir. Musiki makamının ahengine göre mahkemenin türünü belirlemektedir. Bu yolla bize musiki makamlarının isimlerini de tek tek zikretmektedir. Şairin yer verdiği makamlar: buselik, isfahan, mahur, şavk-ı tarab, muhayyer, gerdaniyye, sultaniyye, saba, şevk-efzâ, bestenigâr, hicâz, şehnâz, sünbüle, uşşâk, irâk, segâh, dügâh.

D-ATASÖZÜ VE DEYİMLER:

1-Atasözleri:

°Âlemiñ ziyneti efrâd iledir
Cevheriñ kıymeti pulâd iledir (89)
Er olan rızkını taşdan çıkarır (91)
Merhametten maraz doğar (95)
Şeyh uçmasa bile müritleri uçurur (125)
Kimisi na°la kimi miha kakar (277)
Kîr bir destede imân olmaz(311)

~ 826 ~

A. ERKAL: Yenişehirli Avni'nin Mir'ât-ı Cünûn İsimli Eseri

Ne kadar itse de zen zevzeklik
Karıyı diñlemedür erkeklik (315)
Parayı veren düdüğü çalar (331)
Âh-ı mazlûm cihânı kurudur (344)
°Ârife sivri sinek saz gelir
Câhile zurna duhul az gelir (347)
Bir yama iki şikâfı kapamaz (415)
Eve bir °avrat ile bir memşâ (hela) (418)
Mâl cânın yongasıdır (551)
Ululuk servet ile mâl iledir (561)

2-Deyimler:

Aç gözlü (446, 513)
Adı dokuza çıkmak (436)
Ağzı sulanmak (511)
Ağzına bir parmak bal çalmak (294)
Ah çekmek (587)
Ahı göklere çıkmak (329)
Akla noksan gelmek (533)
Anası ağlamak (326)
Arşa çıkmak (109)
Ayağına düşmek (500)
Ayak basmak (148)
Bahş etmek (624)
Başın için (491)
Başına bir hal gelmek (336)
Başına çalmak (444)
Başına dünyayı dar etmek (163, 188, 258)
Başına taş düşmek (389)
Başına tel takmak (299)
Başına yıkmak (128)
Baştan çıkarmak (139)
Bir dilim ekmeğe muhtaç olmak (42)
Bir pula değmek (481)
Burnu karnında (135)
Büyü yaptırmak (138)
Canı çıkmak (425)
Ciğer yarası (560)
Cin gibi çarpmak (92)

- Çene çalmak (349)
Dem vurmak (197)
Dünyadan geçmek (492)
Dünyadan usanmak (620)
El çekmek (310)
El sunmak (334)
Ele muhtaç olmak (627)
Eli kanlı olmak (256)
Elinden bir şey gelmemek (339)
Eşek başı olmak (267, 460)
Eşya ile övünmek (183)
Evde kalmak (137)
Fitili almak (421)
Gönül (dil) vermek (260)
Gönül yapmak (415)
Göz boyamak (588)
Gözleri şişmek (485)
Hangi rüzgâr attı (304)
Hapı yutmak (428)
Her şeye vakıf olmak (278)
İkna etmek (608)
İmamın sözüne uymak (141)
İnat etmek (581)
Kâbus gibi gelmek (301)
Kan ağlamak (412)
Kan içmek (257)
Kan kusmak (421)
Kana kana içmek (257)
Karnı burnunda (135)
Kast eylemek (420)
Kazaya razı olmak (67)
Keder çekmek (71)
Kimi râhatda kimi gamda gerek (72)
Kuş sütü (317)
Küp gibi (499)
Muhtaç olmak (90, 183)
Nuh der peygamber demez (564)
O kadar kusur kadı kızında da vardır (577)
On dördüne girmiş bir ay (290)
Ömrü meşakkatle geçmek (226)

- Rahatı kaçmak (337)
Renge girmek (545)
Rızkını taştan çıkarmak (91)
Ruh vermek (285)
Soğuk almak (431)
Şansı yaver gitmek (300)
Şişe çektirmek (432)
Tadı tuzu kalmamak (586)
Tasvir etmek (285)
Tel kırmak (332)
Torba sakallı (103, 579)
Tozu toprağa katmak (468)
Üstüne çullanmak (275)
Viran etmek (414)
Yâd etmek (399)
Yağı erimek (515)
Yağma etmek (431)
Yalın ayak (462)
Yan gelip yatmak (74)
Yoldan çıkarmak (486)
Yüksekten uçmak (109)
Yürek ağrısı (560)
Yüz karası (560)
Yüz vermek (590)
Yüzünde nur olmak (152)
Zil zurna sarhoş olmak (338)

MİR'ÂT-I CÜNÛN

- 1 Hâbbezâ nâme-i 'ibret-bağşâ
Görmedi mişlini çeşm-i 'uqalâ
- 2 *Nâm-ı pâkmuze mir'ât-ı cünûn*
Rû-nümâ anda şemâil-i fünûn
- 3 Şanma ey hâce feşâhatdır bu
Nev' -i eşrârda naşîhatdır bu
- 4 Âb-ı hayvân gibi zulmât içre
Rûh-vâr bu hezliyyât içre
- 5 Söyleyip bir niçe divâne ile
Yazdım üslûb-ı hekîmâne ile
- 6 Vaqtüñ icâbına taḫbîk itdim
Şüret-i hâl ile tevfiḫ itdim
- 7 Tâ kabûl ide havâş ile 'avâm
Virdim üslûb-ı garîb üzre *nizâm*
- 8 Bir 'aceb âyinedür ma' nâda
Gösterir vechini her üstâda
- 9 Şüretâ cümlesi ma-lâ-ya' ni
Vardır amma niçe rengin ma' nî
- 10 Müctemi' dir burada bi' l- itlâḫ
Sûd-ı ahlâḫ ile ḫüsn-i ahlâḫ
- 11 Tâñ 'âḫil olamaz 'âḫiller
Almayınca deliden uşlu ḫaber
- 12 Ne şanırsıñ 'acabâ²⁵ ey hüş-yâr
Hezeyânında ḫakîmânesi vâr

Ḥayâl

- 13 Bir seher geh olup mest-i müdâm
Düşdi endîşeme zulmât-ı menâm
- 14 Açılıp perde-i mir'ât-i ḫayâl
Rû-nümâ oldu hezârân timşâl
- 15 Gördüm ol âyine-i ma' nâda
Bir niçe şüret-i fevḫa' l- 'âde
- 16 Oldı ez-cümle temâşâyâ yakîn
Buc-ı gerdün gibi bir ḫışn-i ḫaşîn
- 17 Ṭâḫ-ı bâbında olunmuş taşvîr
İki dîvâne esîr-i zencîr
- 18 Şîr-veş ikisi de silsile-bend
Biri ḫandân biri gâyet gile-mend
- 19 Yanıma geldi hemân bevâbî
Söyleyip gâyet-i mâfi' l- bâbî
- 20 Didi ey bâdiye-peymây-ı ḫayâl
Ṭalib-i sır-ı teşâvir-i mişâl
- 21 Buña iḫlîm-i mişâl olmuş nâm
Bundadır hep şuver-i ḫalk tamâm
- 22 Vardır ammâ niçe ehl-i elbâb
Perde-i ḫikmet ile rûb-niḫâb
- 23 Gel saña göstereyim şüretiñi
Diḫḫat it aç başâr-ı ḫayretiñi²⁶
- 24 Açdı ol bâb-ı mübtenei derḫâl
Beni ol 'âleme kıldı idḫâl

²⁵ 'acâbâ: 'aceb: A

²⁶ ḫayretiñi: ibretiñi: DT

25 Baña beñzer birisi itdi zühür
Güiyâ kim ben idim ol **manzûr**

26 Hey[°]et-i bî-eseri sâye mişâl
Şüret-i şekli hayâl içre hayâl

27 O kadar farkımız oldu kâbil
Ki o dîvâne idi ben [°]âkil

28 Didi ey şüret-i ma[°]nâ-yı dilim
Reng-bağşâ-yı heyülâ-i dilim

29 Burada mür u Süleymân birdir
Zîr-i destân u Nerîmân birdir

30 Ya[°]ni olsañ da Felâtûn-ı zamân²⁷
Seni zercîre çekerler ihvân

31 Ne şikâyet ne fiğân diñlerler
Ne fulân ibn-i fulân diñlerler

İcmâl-i İfâde

32 [°]Âkil iseñ diye Mecnûna deli
Yoğlasan her biri bir güne deli

33 Her cihetden görünür bir mecnûn
Her biri biri ile mest ü cünûn

34 Bitse her köşede bir dîvâne
Kimi bülbül kimi de pervâne

35 Kimi Mecnûn gibi Leylâ delisi
Kimi Vâmîk gibi [°]Azrâ delisi

36 Kimi Ferhâd gibi tığ delisi
Kimi Şeddâd gibi bağ delisi

37 Kimi divâne-i kayd-ı şöret²⁸
Kimi şürîde-i zîb ü ziyet

Nizâm-ı [°]Âlem Delisi

38 Çeşmesi oldu nümâyân-ı evel
Bir [°]aceb şifte-i tül-i emel

39 Pîrehen çāk u [°]abâ fersüde
Ser ü destârî turâb-âlûde

40 Köhne mîrâş-ğor-ı hâne-ğarâb
Cîgeri sîğ-i felâketde kebâb

41 Beyt-i mevrûşunı virân itmiş
Nağd-ı iğbâlini talân itmiş

42 Bir dilim ekmege olmuş muhtâc
Etyemez Tekkesi kelbinden aç

43 Ya[°]ni ol gice ki kül-hânda yatar
Güiyâ küşe-i gül-şende yatar

44 Dûzağa girse kabûl itmezler
Cânını virse kabûl itmezler

45 Kendi zu[°]munca hîred-mend-i ğayûr
Re'yi **nezzâm-ı** umûr-ı cumhûr

46 Fikri **tanzîm-i** mehâm-ı [°]âlem
İşi tedbîr-i nizâm-ı [°]âlem

47 Hezeyâna idicek bast-ı kelâm
Didi: Ey tâlîb-i tedbîr-i nizâm

48 Neye lâzım bu kadar top u tüfeng
Ne içindir bu kadar fitne vü ceng

²⁷ zamân: cihân, A

²⁸ 37: -A

- 49 Ne gerekdir bu kadar zindānlar
Ne için katl olunur insānlar
- 50 Bu kadar al^ca vü ^casker ne gerek
Bu kadar arb-i mükerrer ne gerek²⁹
- 51 Sebeb-i ilkātimiz ceng midir
Yosa arā-yı zemīn teng midir
- 52 ^cĀleme ıgmadı mı nev^c-i beer
Cümle meZRū^c mudur arālar
- 53 *Analardan ayırıp evlādı*
Cenge gōtürmege n^colsun bādī
- 54 Merd olan cinsini izrār itmez
Belki bir kelbini āzār itmez
- 55 Bir bināya ki udā virdi nizām
Yaşır mı anı itmek i^cdām
- 56 abbezā ā^cide-i güm-rāhı
atalar alka ^cibādu^cllāhı
- 57 Bilmem emn ü emān böyle midir³⁰
İntizāmāt-ı cihān böyle midir
- 58 Bu mudur meslek-i aāniyet
Bu mudur īve-i insāniyet
- 59 Bu mudur āl-i nizām-ı ^cālem
Bu mudur terbiye-i ā-ı ümem
- 60 Āh bilsem medeniyyet bu mudur
Nev^c-i insāmı himāyet bu mudur
- Neme Lāzım Delisi**
- 61 Çünki bu lalaayı eyledi gū
Neme Lāzım Delisi itdi urū
- 62 ^cİzzet ü rāatınıñ cebbārı
Kendi āsāyışınıñ cerrārı
- 63 Hep ıyām eylese aāb-ı ubūr
Zālimiñ zevine gelmezdi fütūr
- 64 Didi [ki] ey ifte-i bī-iz^cān
Saa mı aldı nizām-ı devrān
- 65 Ne çekersiñ bu kadar rüsvāyı
Kimse i^cmār idemez dūnyāyı
- 66 Ne zamān oldı bu ^cālem ma^cmūr
Ne zamān olmadı diller meksūr
- 67 ^cĀlem olsaydı azāya rāzı
İtizā eylemez idi adı
- 68 Herkesiñ bir heves ü merebi var
Çünki bir mezheb ü bir malabı var
- 69 Ne meālib mütevāfı ne ^cuūl
Ne mezāhib mütevāfı ne uūl
- 70 Her kii kendi hevāsında uar
Evc-i maū afāsında uar
- 71 ^cAy u nū ile bu gün çeker keder
Rūzgār öyle gelir öyle gider
- 72 Böyledir ā^cide-i ükm-i felek
Kimi rāatda kimi gāmda gerek³¹

²⁹ gerek: dimek: DT

³⁰ 57: -A

³¹ gāmda: ^cacзде, A

- 73 Merhamet eyler iseñde farazā
Bu kadar halkı ne mümkün ırzā
- 74 o yesin birbirini halk-ı cihān³²
Sen maamında otur yan gel yan
- 75 Halkı ıslāh ise Aksā-yı emel
Hük-m-i āti saña lāzım evvel
- 76 Evvel inkār iderek edyānı
Soñra öldürmelidir şeytānı
- 77 Mezc idüp emzice-i efrādı
Müttefik itmelidir ezdādı
- 78 Ne mezāhib kala bāı ne sübül
Cümleten mav ola akām-ı rüsül
- 79 Cümle ālem ide tayır-i uül
Nev^c-i insān kıla tebdil-i uül
- 80 Ne cam^cide ounsun şalavāt³³
Ne kilisede idilsin du^cavāt
- 81 Cümle dünyāya verip bir kānūn
Ola icrāsına herkes merhūn
- 82 Eyleyüp āleme ta^cmim-i lisān
Tercemān açmaya bezm içre dehān
- 83 Halkı mecbūr-ı sevāb itmelidir
ālem-i ehl-i şavāb itmelidir
- 84 almaya şafha-i ālemde hilāf
Mu^cteber olmaya vaz^c-ı eslāf
- 85 İdeler mu^cteberān-ı cumhūr
Seniñ efkārına tabik-i umūr
- 86 Bu fitne-gāh kavī istihkām
Zamān belki bulur hāl-i nizām
- 87 Mümteni^cdir bu tedābir-i muhāl
Çözmez ol udeyi engüşt-i hayāl
- 88 Rüstem-i dīrinedir ey bī-irşād
ālem-i kevn ü fesād içre fesād
- 89 ālemiñ ziyneti efrād iledir
Cevheriñ kıymeti pulād iledir
- 90 āıl oldur ki bugün aç degül
Kimseniñ lufuna muhtāc degül
- 91 Er olan rızını tadan çıkarır
Dostunuñ alını başdan çıkarır
- 92 Bulunur niçe hired-mend insān
Ademi cin gibi çarpar şeytān
- 93 Şāhib-i servet olur ādem olur
Echel-i nāsi ise de a^clem olur
- 94 Sen de āılsañ eger kār eyle
Kesb-i şeytān ile pāzār eyle
- 95 Merhametden ne ziyān gör ne maraz
Saña rāhat ola dünyāda garaż
- 96 Şaın aldanmayasuñ hurāfa
İtimād itmeyesüñ eşnāfa
- 97 Merhamet itme qarındaşuña da
Billah öz cānuña da başuña da
- 98 Neñe lāzım seniñ ıslāh-ı cihān
Eyle ıslāh -ı umūruñ hemān³⁴

³² o yesin birbirini: birbirini o yesin, A

³³ 80: -A

³⁴ Eyle ıslāh-ı umūruñ hemān:

100 Halkıñ işlâhını hîç alma dile³⁵
Belki vâcib degül Allâh bile

Naşîhat Delisi

101 Var idi bir de Naşîhat Delisi
Va'z dîvânesi °ibret delisi

102 Ağlamış çehrelî şüfi-i gâzûb
Bir güleç yüzli mürâfî-i kezûb

103 Bir kucak torba şakal taymayan
Semeri egri birun tabtavân

104 Vefk-ı mecmû°aları koyunda
Nüşha-i cüzdânı daği boynunda

105 Câhil ol rütbede nâ-dân-ı bûdelâ
Ki dimiş Hâkqına ba°zî zurâfâ

106 Se°ysiz tâ bu kadar cehl olmaz
Cehlûñ ol mertebesi sehl olmaz

107 Gerçi taşîl olunur cehl ise de³⁶
Mümteni°dir ne kadar sehl ise de

108 °Aleme mişl ü nazîri güyâ
Gelmemiş vaqt-i cehâletden tâ

109 Kürsiye çıkısa sa°âdetle eger
°Arşa çıkmış gibi yüksekten uçar

110 O fekâhetlü naşîhatci baba
Bu riyâ üzre şanup halka riyâ

111 Elde mızrâklı müheyyâ cedele
Şarmış etrâfını hayli cehele

112 Çünkü tañrîk-i zebân eyler idi
Böyle baş-ı hezeyân eyler idi

113 Sâ°ati geldi kıyâmet kópacak
İşte eşrâtı °alâmet kópacak

114 O siyâh bez ne arar boynuñda
O muqavvâ ne durur koyunuñda

115 Gör şu kör piçi o tek gözlük ile
Dolaşır °âlemi bed-yüzlük ile

116 Dışını fırçalar ammâ çâbi
İçi çârub-ı edeb-hâne gibi

117 Dehri üçyüz sene evvel °asker
Hep alafranga mı feth eylediler

118 Her taraftan görünür bu taşvîr
Büt-perest oldu sağır ile kebîr

119 Bak şu mel°ün teresiñ heybetine
Söz kabûl itmedi tu şûratına

120 Ne naşîhat ne ezân diñlerler
Gâzinolarda yalân diñlerler

121 O tarâtor didigiñ lu°betgâh³⁷
Sizi âhır idecekdür ki âh

122 Birini şıtma tutaydı evel
Nüşha isterdi gelirdi ne güzel

123 Şimdi ammâ yazayım dirseñ eger
Nüşhayı ez de şuda iç dirler

Belki vâcib degül Allâh bile, A

³⁵ 100: -A

³⁶ 107: -A

³⁷ 121, 127-129: -A

- 124 Şeyhler aldı yine meydānı
Kandesüñ rûh-ı revānım vānı
- 125 Şeyh uçmazsa kerāmetle eger
Mu^ctekdiler uçurur tā be kâmer
- 126 Çoğalup meygedenüñ kallāşı
Oldı hep halk-ı cihān Bektāşī
- 127 Ne bu menfūr-ı şerī^cat hey^cet
Müselmānlık bu mudur ey nekbet
- 128 Hırkasıyla yakasın sikkesini
Başı üzre yıkasın tekkesini
- 129 Tekkeler tã^cat için ise eger
Demliklerle düdükler neyler
- 130 Bir takım öldürecek dervīşler
Halkı ekdār-ı tükürükler şişler
- 131 O soğuk mey ki tutar devrānı
Toñdurur buz gibi dervīşānı
- 132 Yā kadınlarda o ādet ne belā
Ne habāşet ne muşbet ne belā
- 133 Baş ziynet cevher-i şeğāf iledür³⁸
O balık ağı bütün nāfiledür
- 134 Gör şu āşuftentüñ aq pāk başını³⁹
Zāc-ı kıbrısla boyarmış kaşını
- 135 Karnı burnunda buñalmış gebeler
Burnı karnında kocalmış ebeler
- 136 İnleye inleye bāzārı gezer
Kimi yolda doğurur soñra bezer⁴⁰

³⁸ ziynet: düzen, A

³⁹ şu: -DT

- 137 Evde kalmış niçe bir kara kırı
Şehr ü etrāfı gezer gösgöttürü
- 138 Nev-civān tāze güzel koca arar
Büyü yapırmak için hocā arar
- 139 O papazı ile kâfir şapka
Sizi başdan da çıkardı hayfā⁴¹
- 140 Ne rüküş hānıma hürmet kaldı
Ne de babalara hizmet kaldı
- 141 Gerçi hayretle baqarlar yüzüne
Uymıyor kimse imāmuñ sözüne
- 142 Guşşadan tab^cıma şişlet geldi
Ākıbet Āklıma hıffet geldi
- 143 Niyet itdim hele çıkısın ramazan
Olayım tā Ārabistāna revān

Bedevī

- 144 Var idi silsilede bir bedevī
Şīr-i gurrān gibi hūn-rīz-i kavī
- 145 Hānçer-i gamzesi cellād-ı peleng
Tīg-ı ebrūsı ciger-düz-ı neheng
- 146 Çeşm-i āhu gibi vahşet-perdāz
Çehresi şu^cle-i hūrşid-i güdāz
- 147 Yakışur olsa o çeşm-i pür-fen
Vahşet-āmüz-ı gāzālān-ı hoten
- 148 Kāmeti mışır-ı şecaātte hurrem
Şarşılur kaşır-ı felek başsa kadem

⁴⁰ soñra bezer: nāle ider, DT

⁴¹ başdan da çıkardı: başdan çıkarır, A

- 149 Dehen-i safsatayı bāz itdi
Hezeyān itmege āgāz itdi
- 150 Beldede medh idicek °ālim yok
Ṭotalım cennet imiş ādem yok
- 151 İctimā° itmek ile cem°-i gāfir
İder elbette hevāyı tağyīr
- 152 Nūr yok vech-i ahālisinde
Ne denīsinde ne °ālisinde
- 153 İftihāri kuru °unvān iledür
Revnaķı sahte-i elvān iledür
- 154 Kimi bāhūr ile hālī muhtel
Mazhar-ı sūd mücāzāt-ı °amel
- 155 Kimi kanbur u kimi ehveldir
Kimi rencūr u kimi tenbeldir
- 156 Kiminiñ ağız koķar kimi bodur
Kimi hım hım gibi dilsiz kimi kör
- 157 Komamışdır hikem-i rabb-ı gayūr
Medeniyetde ne rāhat ne huzūr
- 158 Yiyeler mālīklü devletliler
O fütüvvetlü hamiyetliler
- 159 Medh-i ešrārda mecbūr olasıñ
Zemm-i ebrārda ma°zūr olasıñ
- 160 Müfterīler seni taḥķīr ideler
Bindirip merkebe teşhīr ideler
- 161 Çıka ḥaḥķıñda iki šāhid-i zūr
Seni i°dām ide ḥükkām-ı cesūr
- 162 Komayıp sende racületden eğer
Bī-ḥayālar seni ḥādīm ideler
- 163 Müteehhilde olursañ farazā
Teng olur başına dār-ı dūnyā
- 164 Çeşm-i ḥasretle bakıp dūnyāya
İntizār eylesesin °uķbāya
- 165 Aç gördükçe ciger-pāreleriñ
Cigeriñ pāreleye yāreleriñ
- 166 Merḥamet eylemeyip eṫfāle
Ḥānumāniñ vireler dellāle
- 167 Dest-res olmayasıñ maḥşūda
İttibā° eylesesin merdūda
- 168 Alup evlādıñı āgūşundan
Cāmeñi gaşb ideler dūşundan
- 169 Kızıñı zūr ile tezvīc ideler
Ḥūn-ı nāmūsūñı tehyīc ideler
- 170 Şarf-ı °ömr eylesesin medresede
Yine mevķūf olasıñ vesvesede
- 171 Görmeyip °ilm ü hūnerden behre
Saña āmir ola bir bed-çehre
- 172 Kendi de aḥmaķ ola cāhil ola
Bī-dirāyet ola nā-ķābil ola
- 173 Sen ḥured-mend-i müsellemede olasıñ
Cümle yārānıñ[a] a°lem olasıñ⁴²

⁴² Cümle yārānun a°lem olasıñ:
Dā°imā mazhar-ı taḥķīr olasıñ, A

174 Yine bir setre ile pîr olasın⁴³
Dâ'imâ mazhar-ı taḥkîr olasın

175 Bu esâret ne belâdur ne belâ
Bu muşîbet ne ezâdur ne ezâ

176 İntizâm-ı medeniyyet bu mudur
Kaşebât içre ki c'âdet bu mudur

177 Şuları olsa daḥî âb-ı ḥayât
Temelinden yire geçsin kaşebât

178 Olmaḡ isterseñ eger merd-i denî
Medenî ol medenî ol medenî

179 Bedevîyyetdedir ârâyiş-i rûḥ
Orada bâb-ı meserret meftûḥ

180 Çemenistân-ı dil-ârâda müdâm
c'Âfiyetle ideriz naşb-ı ḥıyâm

181 Âsumânlar gibi çadırlarımız
Mültecâ-yı fuḡarâdır derimiz

182 Kâni'iz nahnu kasemnâ ile biz⁴⁴
İftihâr itmeyiz eşyâ ile biz

183 Beñzimiz bâdeye muḥtâc degül
Kisvemiz mâ-ḥazar-ı bâc degül

184 Sırr-ı insâna ḡodı Rabb-ı Celîl
Ṭurre-i ġâliye sâdin-i iklîl

185 Âdemiñ şırtına bir post yeter
Kendi ferzend ü zeni dost yeter

186 İktizâ eyler ise ceng ü cidâl
Cümlemiz tîġ-ı güzâriz derḥâl

187 Ġâhi nisvânlarımız cenge gider
Şafḥa-i ḥâk kızıl renge gider

188 Câ'iz olsaydı bize rüsvâyı
Herc ü merc eyler idik dünyâyı

189 Biz ne vâlî ne mevâli biliriz
Ne esâfil ne e'âli biliriz

190 Cümlemiz ḥâl-i müsâvâtdayız
Deşt-i pehnâ-yı muvâḥâtdayız

191 Dâ'imâ meskenimiz cennettir
Bedevîyyet didiġiñ devletdir

192 Biz ne tekliḡ ü tekellüf biliriz
Ne c'avâ'id ne te'essüf biliriz

193 c'Âkiliz kimseye medyün degiliz
Medenîler gibi mecnûn degiliz

194 Cinsimiz kimseye maḥkûm degil
Kimsemiz ḥâdim u maḥdûm degil

195 Var ise sende eger c'aḡl-ı ḡavî
Bedevî ol bedevî ol bedevî

Medenî

196 Rû-nümâ oldu hemân bir medenî
Ḡahve dîvânesi ḥaşşâş-ı denî

197 Dem urup ḥubb-ı vaḡandan derḥâl
Eyledi red ile taṭvîl-i maḡâl

198 Didi ey gül-ı beyâbân-ı cünûn
V^c ey ḥar-ı vaḥşet-i deşt ü hâmûn

⁴³ 174: -A

⁴⁴ Nehnu kasemnâ: "Biz taksim ettik", K.K.

Zuhuruf 32.

- 199 Bedevî takımı hayvân gibidir
Şüretâ gerçi ki insân gibidir
- 200 Ne belâdur sefer-i dūr ü dirâz
Cânâvarlar gibi dâ'im tek ü tâz
- 201 Tutam her biri bir ejderdir
Yine iz'âna gelince hâdır
- 202 Bedevîyyetde şeref olsa eger
Şîri eylerdi Hudâ peygamber
- 203 Ne kadar olsa kavîyyü'l-a'zâ
°Aql u imâni zebündür ammâ
- 204 Bedevî şâhib-i °irfân olmaz
Müslümân olsa da insân olmaz
- 205 Ne kadar olsa da kezzâb u denî
Bedevîden yine yegdir medenî
- 206 Medeniyetde durur devlet ü dîn
Medeniyetde yürür şer'°-i mübîn
- 207 Pâdişâh olmasa dünyâ bozulur
Belki kâşâne-i bâlâ bozulur
- 208 Pâdişâh nâ'ib-i peygamberdir
Kâlib bu °âleme cândur serdir
- 209 İhtiyâcı yogiken Rabb-ı laţîf
İttihâz itdi iki beyt-i şerîf
- 210 Bize irşâd için ol Rabb-ı kerîm
Medeniyet yolun itdi ta'°lîm
- 211 Fazl u iclâl-i kemâl bildi
Olamaz kâbil-i ta'°rîf bildi
- 212 Nedir ol cevhere-i °aql-ı celîl
Aña pervâne olur Cebrâ'°il
- 213 Nedir ol bârika-i hüsn-i cemâl
Ki fûrûgundan erir vehm-i hayâl
- 214 Nedir ol şan°at-ı i°câz-nümâ
Ki tahayyürde kalırlar °ukalâ
- 215 Nedir ol muhtere°ât ol âşâr
Nedir ol müddeâ°ât ol efkâr
- 216 Hayret-efzâ müte°addid işler
Modalar debdebeler cünbişler
- 217 İtmeden ince hayâlât-ı daķıķ
Tâzeden tâze maķâlât-ı °amıķ
- 218 Sâzlar gulguleler meygedeler
Bâdeler dađdađalar velveleler
- 219 Kâhvelerde giceler menkıbeler
Ki işidince tođururđı gebeler
- 220 Var tiyatroda nice nice °âbir
Ki sürer kışşası tâ şubha kadar
- 221 Mütemeddin olan Eflâtundur
Küh u şahrâya çıkan mecnündür
- Kurevî**
- 222 Kurevî menkıbeyi güş itdi
Ağzını açdı hemân cüş itdi
- 223 Didikim işte budur re'y-ı kavî
Bî-ħaberdir medenî vü bedevî
- 224 Medeniyet ğaraż-ı nefsanî
Bedevîyyet maraż-ı rühânî
- 225 Medenî ğasta-dil-i ğüsrândır
Bedevî şağ ise de ğayvândır

- 226 Biriniñ nevbeti hasretle geçer
Biriniñ cömri meşekkatle geçer
- 227 Medenîyyet bedevîyyet gibidir
Bedevîyyet medenîyyet gibidir
- 228 Ne anuñ hânede asâyişi var
Ne bunuñ haymede arâyişi var⁴⁵
- 229 Kurevîyyetdedir esbâb-ı hużür
Âdem olsun mu o cennetden dūr
- 230 Karyede olmasa şad cömür ü şafâ
Mekkeye dinmez idi ümm-i kūrâ
- 231 Hâme ol karye-i cennet tertîb
Ki olur şâhil-i deryâya qarîb
- 232 Dâmen-i küh hevâdâr üzre
Ğıbta-fermâ ola emşâr üzre
- 233 Bâğ u râğı ola etrâfında
Bâğbân gezmiye eknâfında
- 234 Ola kırk elli kadar hâneleri
Olmaya kâhve vü meyhâneleri
- 235 İtidâl üzre olup âb-ı hevâ
Hâk-i pâki ola iksîr-i esâ
- 236 Gelicek mevsim-i feyyâz-ı bahâr
Bâğ-ı firdevs ola deşt ü kühsâr
- 237 Çemen-i sebz ile ferrâş-ı şabâ
Ferş ide bâğa bisât-ı hağrâ
- 238 Yemyeşil kulzüm-i hağrâ-yı zemîn
Şanki her köşede bir Hızr-ı mekîn
- 239 Olur ezhâr ile hercâi-direng
Per-i fâvüs gibi reng-â-reng
- 240 Açılıp zîr-i kayadan güller
Âh u feryâda gelür bülbüller
- 241 Cūylar cāşık-ı şeydâya döner
Servler dil-ber-i ra c nâya döner
- 242 Nâf-ı ahūya döner rüy-ı zemîn⁴⁶
Tâ semāvâta çıkar büy-i zemîn
- 243 Mevsim-i şayfa gelince nevbet
Görüntür fazl u haşâd u bereket
- 244 O zer-andūd-ı merz-keş tepeler
Şanasın her birisi kûbbe-i zer
- 245 Bereket-güsteri-i fazl-ı harîf
Bir lisân ile olunmaz ta c rîf
- 246 İrişip hadd-i kemâla şemerât
Sû-be-sû bâr-güşâdur şecerât
- 247 Meyveniñ zevki olunmaz ta c bîr
Âh illâ o mübârek incîr
- 248 Bâğdan özgeye tutmam yüzümü
Kızıl elmâya degişmem üzümü
- 249 İzz ü iqbâl ile geldikce şitâ
Yine muhtel olamaz zevk-i kūrâ
- 250 Var iken on iki yaşında şarâb
Neme lâzım hucerât-ı tef ü tâb
- 251 Medenîyyetdeki bârid hâlât
Tõndurur c âdemi kat ender kat⁴⁷

⁴⁵ Ne: -DT⁴⁶ rüy: zîr, DT

252 Hâşılı °âkil olan âdem olan
Cennet-i kıyede eyler iskân

Şeci°

253 Var idi bir de Şecâ°at Delisi
Cenk dīvānesi kuvvet delisi

254 Daha kundağda iken çatlayacak
Tüfek isterdi atup patlayacak

255 O cefâlar kılıcı ğaddäre
Ser-fürü itdi nice bī-çäre

256 Ya°ni bir kanı delikanlı idi
Kılıcı kanlı eli kanlı idi

257 Kana kana nice kan içmiş idi
Nice mecrūhı kesip biçmiş idi

258 Eline alsa eger şışhâne
Teng ider şeş-ciheti insâne

259 Kaldırım dayısı baş rüsvâsı
Gâhice şan°atı taş ğavğası

260 Dil virüp falyacı bir oğlana
Fitili almış idi divâne

261 Hezeyânıda şeci°âne idi
Hâşılı tafralı dīvâne idi

262 Dir idi Rüstemiym devrânıñ
Aķ-ı dāniskāsı benim zorbānıñ⁴⁸

263 Çatladım ben şu tüfengiñ oķuna
Dilerim uĝrasım a°dā oķuna

264 °Ākil oldum baña farz oldu ğalāş
Al şu zenciri baba bir yere aş

265 Ben delikanı iken °âkil idim
°Uķalā meslekine fāil idim

266 Baña endişe-i aĥvāl-i peder
Bir keder oldu baba taĝı kadar

267 Ben bu bāĝ içre eşek başı mıyım
Ben bu ğammāmda ğöbek taşı mıyım

Süvāri

268 Var idi bir de °aceb āt delisi
Birini al birini şat delisi

269 Hezeyān eyler iken dīvāne
Böyle at sürmüş idi meydāne

270 İşte meydān-ı hüner amāde
Buyuruñ ğitmeyelim Baĝdāda

271 Aķçe ile alıverirse eger
Şimdi begler kula at vermezler

272 Var bir ablaķ ğözle ğöñlüñi at
Eski ķaltaķda ise üstüne yat⁴⁹

273 Semeriñ söylenecek ise eger
Ķusķunuñ doĝrulacaķdur ey ğar

274 Nerede kebre yutan tasma kıran
Ķandedür tozķoparan dām şarşan⁵⁰

275 Çullanıp üstüne baķ cünbüşine
°Āriyetdür ne baķarsıñ dişine

⁴⁷ âdemi: °âlemi, A

⁴⁸ dāniskāsı benim: dāniskāsıyım ben, A

⁴⁹ ķaltaķda ise: ķaltaķ ise de, A

⁵⁰ dām: tām, A

- 276 Bu beyâbanda babalık tâ-key
Yüri hey sürtücü kıltak yüri hey
- 277 Böyledir kâ^cide-i halk ekşer
Kimisi na^cle kimi miha kaçır
- 278 Vâkıfım cümle-i esrâra veli
Bilmem ^câlem mi deli ben mi deli
- Zen-dost**
- 279 Deli kız nâmına bir ehl-i firâk
Elleri bağılı idi kız kıvrak
- 280 Eksik olmazdı yanında hergiz
Dâ^cimâ duhter-i rezle bir kız
- 281 Ne başılmağdan alır sâye gibi
Ne aşılmağdan alır hâye gibi
- 282 Nâ-bekâr idi zinâ ehli idi
Sebeb-i cürmi dağı cehli idi
- 283 ^cÂkıbet oldu şeker-pâreye düş
Eyledi zehr-i gamı şu gibi nüş
- 284 Mütecennin olup âhir o hayvân
Oldı bu dâr-ı şifâya mihmân
- 285 Şiveye rûh virir güftarı
Nâzı taşvîr ider ol reftarı
- 286 Âl gök câbede bu sîne midir⁵¹
Şafağ içre gümüş âyine midir⁵²
- 287 Geştî-i vaşlı güzâr itse eger
Bağır-ı endîşeyi lenger eyler
- 288 Lezzet-i vaşlını yazsam derhâl
Hâme destimde olurdu inzâl
- 289 Çıkısa bâzâra eger pîreheni
Garğ ider ^câlemi tufân-ı meni
- 290 Henüz on dördüne girmiş bir mâh
Çehresi şu^cle saçı nûr-ı siyâh⁵³
- 291 Müşteri^r oldu niçe bedr-i tamâm
Pederi olmadı hiç kimseye râm
- 292 İstimâ^c itdi seniñ ^ciffetiñi
Bildi hem silsile-i devletiñi
- 293 Ya^cni ey ^caşık-ı zârîñ cânı
Saña tezvîc idecekdir ânı
- 294 Çaldı vaşf-ı şeker ile derhâl
Dehen-i tengine bir parmak bal
- 295 Hareket kıldı ^curûkumda hevâ
Düşdi a^cşâbıma hummâ-yı każâ
- 296 Şabr mı eyledi yağma shevât
^cAqlımı aldı muhabbet bi^cz-zât
- 297 ^cÂkıbet dâ^cıye-i hükmi-i każâ
İzdivâca beni kıldı ırzâ
- 298 Çünkü dil-ğ^vâhıma uydı kâle
Şadumân oldu zen-i dellâle
- 299 Didi kim doğrusı ey serv-i revân
Tel taşkınsın başına ^cavrat alan
- 300 Bir güzel ^cavrata düşdüñ ^cayyâr
Tâli^cüñ yâver imiş bahtıñ yâr

⁵¹ câbe: câme, DT⁵² göğüs: güş, DT⁵³ çehresi: çehre, DT

- 301 Duşter-i mihr olıcağ ser-be-lihâf
Geldi kâbûs gibi şâm-ı zifâf
- 302 Açılıp perde-i zer-befte hemin
Geldi dîbâ-yı niğâb ile gelin
- 303 Geldi yanımda oturdu cānān⁵⁴
Didi hoş geldiñ eyâ rûh-ı revān
- 304 Söyle ey bâğ-ı bahāniñ semeni⁵⁵
Buraya kañı nesim atdı seni
- 305 Çekilip burka^c-ı ruhsâr-ı arūs
Aşikâr oldı o şeb vech-i abūs
- 306 Dişleri şedde-i şeddād gibi
Kaşları medde-i āzād gibi
- 307 Çininden çehresi baħr-ı mevvāc
Kıninden sinesi tufān-ı leccāc
- 308 Koltuğundan eger esseydi nesim
Mā-i tesnimi iderdı tesmim
- 309 Rüy-ı nā-pākine ider gice niğāh
Dehşetinden toğururdum her gāh
- 310 Yine el çekmez o kejdüm girdār
Ejdehā olsa da bend-i şalvār
- 311 Kır -i bercestede imān olmaz⁵⁶
Ser-fürū itmekle imkān olmaz
- 312 Bu diyār içre zeniñdir aħkām
Şanma bi-çāre seniñdir aħkām
- 313 Merd kim cāqıl u huşyār degil
Burada gāfil-i muhtār degil
- 314 İhtiyārı qarısından şorulur
Kesb ü kārı qarısından şorulur
- 315 Ne kadar itse de zen zevzeklik
Qarıyı diñlemedür erkeklik
- 316 Kendi hāneñde otur mestür ol
Arz ile iffet ile meşhür ol
- 317 Er olan avratına bende olur
Kuş südü istese anı da bulur
- 318 Bu diyār içre ki zendir⁵⁷
S..k yemek gam yemeden evlādır
- 319 Sebeb-i gayret olup sū-i cevāb
Eyledim meclis-i da vāya şitāb

⁵⁴ 303: -A

⁵⁵ 304: -A

⁵⁶ 311: -A

⁵⁷ Bu diyār içre ki zendir: Bu cevābı işidüp
monlādan, A

- 320 Meclis ammâ ki °acâib meclis
Ki esâîre münâsib meclis
- 321 Var idi anda ma°kûd a°zâ
Maşlahat sâz-ı gürûh-ı fuğarâ
- 322 *Anlarıñ cümlesi âmmâ zen idi*
Kimi sentûri kimi neyzen idi
- 323 Bir nice nâkısatü'l-°aql-ı tamâm
İtmiş ol cây-ı ferah-nâkı mağâm
- 324 Her biri bir işe olmuş mu°tâd
Birbirine mütehâlif ezdâd⁵⁸
- 325 Her biri kendi hevâsında idi
Fikret-i berk ü nevâsında idi
- 326 Hükmi müstahkim idi nisvânıñ
Anası ağlar idi merdânıñ
- 327 Görmeyen âlet-i müsîkârı
Orada görmeli müzî kârı
- 328 Duhulu gizli çalardı a°zâ
Yine hiç çıkmaz idi şît u şadâ
- 329 Müdde°inüñ tutuşup cân-gâhı
Evce peyveste olurdu âhı
- 330 İstikâmet var ise tîrde idi
Reng-i haclet yalınız meyde idi
- 331 Yok idi aqçesiz ol bezme giren
Çalar idi düdüğü aqçe veren
- 332 Kimse tel kırmaz idi bir gûne
İ°tibâr eyler idi kânûna
- 333 Ben uşûl ile ki âh eyler idim
Perdeden gizli nigâh eyler idim
- 334 Şoñra ol dâ°ireye şundum eli
Terelelli yelelelli yeleti
- 335 Boşanıp dilli düdük gibi hemân
Hâlimi eyledim ol qavme beyân
- 336 Didim ey zurna-zenân-ı iqbâl
Diñleyin başıma geldi bir hâl
- 337 Beni biñ miñnete uğrattı zenim⁵⁹
Râhatım kaçdı bozuldu düzenim
- 338 Her gice hâneve zil zurna gelir
Çekdigim miñneti Allah bilir
- 339 °Acizim merdim elimden ne gelir
İki telli şağalımdan ne gelir
- 340 Hâzret-i tanburanuñ başı için
Neyzenüñ egri kemân qaşı için
- 341 Sâğıruñ câzibe-i rüyı için
Ehl-i bezmüñ yüzünüñ şuyı için
- 342 Bezm için neş°e için bekrî için
Bâdenüñ sekri için mekri için
- 343 Emr idiñ burda °adâlet yürüsün⁶⁰
Üflerim yoksa size yuf borusun
- 344 Âh-ı **mazlûm** cihânı kurudur
°Alim Allah işiñüz hep yürüdür
- 345 Bânu-yı bezm idüp âheng-i hitâb
Sözüme virdi zarîfâne cevâb
- 346 Didi ey sille-ğor-ı miñnet-i zen
Perdeden çıkma geçip dâ°ireden
- 347 °Arife sivri sinek saz gelir
Câhile zurna duhul az gelir

⁵⁸ Birbirine mütehâlif-i ezdâd: İtmiş ol cây-ı ferah-nâkı mağâm, A

⁵⁹ miñnete uğrattı: derde şataşırđı, A

⁶⁰ burda: bunda, A

- 348 Sen uşul añlayıcı âdemiñ
Her maqâmı gözetir maħremsiñ
- 349 °Arz-ı hâl ile olur kâr tamâm
Çeñe çalmaqla idilmez itmâm
- Sebeb-i İmtidâd-ı Da°vâ**
- 350 Olmadı kâbil-i fayşal da°vâ
Uzadı nâle-i °uşşâk-ı âsâ
- 351 Almadım hayli zamân hiç haber
Şoñra naql itdi baña bir mihter
- 352 Ya°ni bir vefk-i uşul-ı kânûn⁶¹
°Arz-ı hâl olmalı yekser mevzûn
- 353 °Arz-ı hâlim alup üstâd-ı maqâm⁶²
İştigâl eyledi üç mâh tamâm
- 354 °Âkıbet râst gelüp bir beste
Oldı terkîb-i nağamdan reste
- 355 Anı bir noktaya terkîm itdi
Hey°et-i meclise taqdim itdi
- 356 Okuyup tarz-ı teğannîde hemân
Eyledi şüret-i da°vâyı beyân
- 357 İçlerinden birisi itdi kıyâm
Didi uymaz bu maqâle bu maqâm
- 358 Bu işe başka maqâm olmalıdır
Ya°ni bu kâra hürâm olmalıdır
- 359 Eski kânûnumuza bakmıyoruz
Tarz-ı mesnûnumuza bakmıyoruz
- 360 Eski kânûnda şifâ kalmadı mı
Eski kânûnda nevâ kalmadı mı
- 361 Kâle-i âdetimiz hiç şolmaz
Çan olur hâşılı kânûn olmaz
- 362 İşidince bu maqâlâtı re°is
Didi ey mu°teriz-i pür-telbîs
- 363 Eski °âdetleri terk eyleyelim
Terennümleri biz neyleyelim
- 364 Yek-şakîl olmağ ise eski uşul
Bir maqâm içre degildir maqbûl
- 365 Kıldı ol da°ire peydâ-yı nizâm
Cümle da°vâlara taqsîm-i maqâm
- 366 Buselikler meme da°vâsına hâş
İşfahân gözleme da°vâsına hâş
- 367 Teke da°vâsına Baba Tâhir
Mihre mâhûr olur emr-i zâhir
- 368 Bâde da°vâlarına şevk-ı tarab
Da°vâ-yı nağda muhayyer-enseb
- 369 Bûse da°vâsına gerdâniyye
Saltânât kârına sulţâniyye
- 370 Turre da°vâsına şâyeste şabâ
Sîne da°vâsına şevk-i efzâ
- 371 Hâcî da°vâsına maħşûş hicâz⁶³
Bâde da°vâsına lâyık şehnâz
- 372 Zülf da°vâlarına beste-niğâr
Turre da°vâsına sünbüle-vâr
- 373 Da°vâ-yı derd ü belâyâ °uşşâk
Da°vâ-yı cevri ü ta°addiye °irâk
- 374 Bu uşul ile iş işlâh olsun
Sebeb-i râhat-ı ervâh olsun
- 375 Bahş olup hâşılı bir kaç nevbet
Bir düzen bulmadı sâz-ı himmet

⁶¹ 352: -DT

⁶² °Arz-ı hâlim: °Arzumânım, DT

⁶³ 371: -DT

- 376 Ne segâh oldu mü^cesser ne düğâh
İki üç nevbet açıldı efvâh
- 377 ^cĀkıbet âhır olup[dur] [der]-kâr
Virdiler nâz u niyâz ile karar
- 378 Perde-i evcde üstâd-ı maķâm
İtdi da^cvâmı tamamen ifhâm
- 379 İbtidâ kârı pesend eylediler
Şoñra şöyle baña pend eylediler⁶⁴
- 380 Didiler bizdeki kânûn-ı ^cişķ
^cAvratından seni kılmağ tefriķ⁶⁵
- 381 Burada ehl-i taşarruf karıdır
Ehl-i tekliף ü tekellüf karıdır
- 382 Yūsuf olsañ dađı ey mihr-i cemâl
Seni zindâne iderler idhâl
- 383 Hâşılı vârid olup biñ müşkil
Olmadı anda murâdım hâşil
- 384 Hey^cete la^cnet idüp her câdan
Çıkdım ol dâ^cire-i ğavğâdan
- 385 Kime itdimse teşâdüf derhâl
Kıldılar şöyle baña baş-ı maķâl
- 386 Didiler kim işidenlerden ırâğ
Hâneñe sū-i karın başmış ayâğ
- 387 Allah Allah ne muşibetdir bu
Eşer-i şīve-i cinnetdir bu
- 388 Gördüğüñ kendi hayâlâtındır
Habbesi şüret-i hâlâtındır
- 389 Marâz-ı ^cırķ-ı nisâdan nâşī
Başına düşdi felâket taşī
- 390 Beni ol tã^cife-i dil-tīre
Çekdiler dâ^cire-i zencīre
- 391 Hâliyâ hâne-i zencīrdeyim
Fikr-i ğīsū-yı girih-ġirdeyim
- 392 Ben bu şüretlere girdim ammâ
Yine mecbūr-ı zenânım hâlâ
- 393 Ne kadar olsa dağı gidi ^cazīm
Niye zenden geçemez tağ^c-ı selīm
- 394 Hüd^cası olsada fevķ^câlede
Yine zendür sevecek dünyâda
- 395 Ne bilir zevķ-keş-i maħrūtī
Bu imiş ya^cni cenâbet-i Lūtī
- Ġulâm-päre**
- 396 Dağı bir köşede oġlân delisi
Pīr-i mekteb gibi şıbyân delisi
- 397 Olsa ^câlemde eger imkânı
Kıtl-i ^câm eyler idi nisvânı
- 398 Bir adı olmağ ile duğter-i rez
Āb-ı hayvân ise de mey içemez
- 399 Almamış aġzına kat^câ Saķızı
Belki yâd eylememiş Aķdeñizi
- 400 Zene meyl eyler isem nâ-merdim
^cĀşıkım tãze civândur derdim
- 401 ^cĀrifñ düşmeni nisvân olmuş
Tutalım bir de kığ oġlân olmuş
- 402 Baña dağ üsti bütün bāğ olsun
Zene baķsam şol elim şāğ olsun
- 403 Zene şehvetle niġâh eyleyemem
Ya^cni çatallı ġünâh eyleyemem
- 404 Ne revâdur baña düşmen ü dost
Bezm-i ^câlemde disinler zen-dost

⁶⁴ şöyle: -A⁶⁵ ^cAvratından: ^cAvratdan, A

Ṭabīb

- 405 Ne kadar olsa da parlak kızlar
Ḳalbdür anları tel yaldızlar
- 406 Zene olsun mı ḳarin ehli vefā
Ḳariniñ ḳalbi yarıḳdur zīrā
- 407 Zenleriñ °ādeti pek boḳ bulaşık
İşleri ḳarma ḳarışık dolaşık
- 408 Bir ḳişiniñ ki olur iz°anı
Eve da°vet mi ider şeytāni
- 409 Vardur ammā nice aḥmaḳ ḥayvān
Cem° ider ḥānede bir ḳaç nisvān
- 410 Çünkü bir ḥānede olduḳça dū-zen
İkişerdür olamaz anda düzen
- 411 Birine gelse visāle nevbet
Birini şıtma tutar bī°illet
- 412 Birisi gülse biri ḳan ağlar
Belki ḳarnındaki oḳlan ağlar
- 413 Ḥāmile olsa görüñ ḡavḡāyı
Tutar oḳlan borusu babayı
- 414 Biriniñ ḥātırını yapsa eger
Biriniñ ḳalbini virān eyler
- 415 İkisinin göñllüni birden yapamaz
Bir yama iki şikāfı ḳapamaz
- 416 Şol cihetden olıcaḳ çehre-nümā
Şaḡ ayakḳabı degül nev°-i nisā
- 417 Ülfet-i zen ile rāḥat mı olur
Hiç ısrānla ṫahāret mi olur
- 418 Yine lāzımlı dimişdür ḥukemā
Eve bir °avrat ile bir memşā
- 419 Var idi bir [de] ṫebābet delisi
Ḥasta derdi ile °illet delisi
- 420 Bulduḡı ḥastayı faşd eyler idi
Ḳanlarun dökmeḡe ḳaşd eyler idi
- 421 Ḳan ḳuşardı dil-i āvāreleri
Fıtılı almış idi yāreleri
- 422 İnḳıbāz olsa biri ol düşmen
İḥtiḳān eyler idi aḡzından
- 423 Dişe vaz° eyler idi çeşme-zeni
Gözde ḳullanmış idi kerpedeni
- 424 Artırırdı marazuñ °illetini
Kimse fehm eylemedi ḥikmetini
- 425 Ser-i bālinine gelse ḳıtāl
Ḥastaniñ cāni ḳıḳardı derḥāl
- 426 Maraz-ı mühlik idi tedbīri
°İllet-i mevt idi her tezvīri
- 427 Sebeb-i merg °ilācında nihān
Ḥabb-ı i°dām mizācında nihān
- 428 Ḥabbı yutdurdı niçe bīmāre
Öldi destinde niçe bī°çāre
- 429 O da bir derde giriftār oldu
Maraz-ı cinnete dūçār oldu
- 430 Müştet olduḳça teb ü táb-ı cünün
Hezeyān eyler idi gün-ā-gün
- 431 İtdiler °ālemi cümle yağma
Ben açıḳdan şoḡuḳ aldım ama
- 432 Ayaḡı pür olıcaḳ ābileden
Şişe çekdürmüş idim saḡara ben
- 433 Yokladım nabz-ı dil-i nā-şadı
Görmedim °aḳıbet isti°dādı

Müneccim

- 434 Yıldızı düşkün idi meftûnuñ
Asumânîsi idi mecnûnuñ
- 435 Nâm için yıldıza atmışdı kemend
Tâli'inden yine ammâ gile-mend
- 436 Asumânda añulup aḥkâmı
Toḡuza çıḡdı mübârek nâmı
- 437 İrtifâ'ı hüneri beter idi
Müşteri-i güheri ülker idi
- 438 Aldanıp ḥadîa-i mekkâresine
Maḡla'ı olmada zen-pâresine⁶⁶
- 439 Kâr-ı mekkâreye bulduḡda vuḡûf
Oldı şems-i hüner-i vaḡf küsûf
- 440 Gitdi hem nâm u vaḡâr-ı temkîn⁶⁷
Raşad-ı cinnete düşdi miskîn⁶⁸
- 441 İktirân itdi cünûn ile fînûn
Oldı bî-çâre müneccim mecnûn
- 442 Aḡteriden oḡudum tencîmi
Añlarım ma'cânâ-yı nüḡ-taḡvîmi
- 443 Niçe çenberleri var gerdünuñ
Geçirir başına Eflâtunuñ
- 444 Añlaşılmaz felegiñ dolâbı
Çalasñ başına uşurlâbı
- 445 İdemez olsa da 'aḡl-ı evvel
'Uḡde-i 'aḡd-ı şüreyyâyı ḡal
- 446 Gökde yıldız kadar aç gözli melûl
Ḳarz-ı Ḥurşîde uzatmış keḡkûl

- 447 Elçi gibi itse iderdim şâne
Tîḡ-ı Behrâmı ser-i keyvâne
- 448 Sâ'atı geldi bulup yıldızını
Zöhrenüñ 'aḡrebe aldım kızını
- 449 Acıdım eşk-i benâtü'n-na'şâ
Heft-endâmıma düşdi ra'şê
- 450 Kevn durur kâr-geh-i ḡâk döner
Şanma kim ḡubbe-i eflâk döner
- 451 Mest-i bî-hoşa su'al itsinler
Dâ'imâ gök mi döner yer mi döner

Kerâmet Delisi

- 452 Var idi bir de Kerâmet Delisi⁶⁹
Belde-i mecnûn velâyet delisi
- 453 Şüret-i zâhirede pîr-i ḡarîḡ
Râh-ı ma'nâda ḡimâr-ı paḡrîḡ
- 454 Rüşen-i şevḡi ile yaḡmıḡ daḡ
Olmamış anda göñlünce çerâḡ
- 455 Gülşen-i şevḡine olmuş bülbül
Almamış anda daḡı şemme-i gül
- 456 Ḥalvetiden daḡı ol pîr-i keşîf
İtmemiş taḡliye-i ḡalb-i saḡîf
- 457 Celvetiyye tutarak sînesini
Ḳılmamış tecellîye âyinesini
- 458 Reh-i sa'dîde o efsürde-nihâd
Olmamış vâşıl-ı semt-i irşâd
- Vaşf-ı Mecnûn-ı Şedîdü'l-Cinne**
- 459 Çeşmelerde aşılan ḡâs mıyım⁷⁰
Der-i deyr üzreki pâpâs mıyım

⁶⁶ olmada: olmadı, A⁶⁷ hem: hep, DT⁶⁸ miskîn: müsekkîn, A⁶⁹ 452-458: -A⁷⁰ 459-471: -A

- 460 Ben bu hammânda göbek taşını mıyım
Ben bu bostânda eşek başını mıyım
- 461 Tâze rastık çekeyim kaş üzre
Çınkıraklar taşayım baş üzre
- 462 Baş açık yalın ayak zirzırlak
Âlemi seyr ideyim çırpırlak
- 463 Ben delikanlı iken âkil idim
Karagöz perdesine mâ'il idim
- 464 Bir babam var iki yüz yaşında
Kehleler pehle doğur başında
- 465 İt gibi yok kıçınıñ şalvârı
Karnı meydân başı bit bâzârı
- 466 Baña endîşe-i ahvâl-i peder
Bir keder oldu Bâbâ dağı kadar
- 467 Vâkıfım cümle esrâra velî
Bilmem âlem mi deli ben mi deli
- 468 Daldaban tozkoparan işte benim
Tozu toprağa kıtan işte benim
- 470 Bir gemim var anı çekdim kıraya
Şimdi râğbet gözle maskarayâ
- 471 Âlahiyle çıkayım curcunaya
Döneyim ben de deli fırtınâyâ
- Şıfat-ı Şâ'ir-i Aşüfte-şu'ür**
- 472 Yetişür şâ'ir-i dîvâne hemîn⁷¹
Bıkr-i mazmûn ile bir beyt-i metîn
- 473 Bıkr-i mazmûna fedâ hür u melek
Bıkr-i rengine fedâ kaşr-ı felek
- 474 Beyt-i şâ'irde kıomaz baht-ı kıayür
Ne şî'âr u ne şî'ir ne meş'ür
- 475 Eyledim diğkat ile bir nice sâl
Hâbda şüret-i ma'nâ-yı hayâl
- 476 Kimse taklîd idemez şan'atıma
Bu edâ hâşşadur fıtratıma
- 477 Şüver-i şî're heyülâyım ben
O Temevvüclere deryâyım ben
- 478 Kıaldı âlemde mu'ammâ-yı emel
Bıkr-i mazmûn gibi nâ-müsta'mel
- 479 Fâ'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün
Şâ'ir ol ister iseñ şü-i şıfât
- 480 Şî'rüñ âlemde olaydı nef'î
Nef'îye kimse dimezdi ef'î
- 481 Şâ'irüñ bir pula degmez eşeri
Vezne gelmezse dağı mukırr-ı seri
- 482 Ne kaşîde ne ğazel dîñlerler
Koryeduryânı ğüzel dîñlerler
- 483 Şimdi eş'âr-ı şıfâyı kim okur
Varak-ı mihr ü vefâyı kim okur
- İşret Delisi**
- 484 Dağı bir küşede İşret Delisi⁷²
Kavm-ı rindân ile ülfet delisi
- 485 Kıoyulub sâğara mânend-i şarâb
Gözleri şışmiş idi mişl-i habâb
- 486 Mey hürüşân anı yoldan kııkarır
Nağd-i imânıñ alub bâde verir
- Keyfiyyet-i Ser-mest-i Şarâb**
- 487 Dün gice nâ'il-i ümmîd oldum⁷³
Âlem-i neş'eye Cemşîd oldum

⁷¹ 472-483: -A

⁷² 484-486: -A

⁷³ 487-504: -A

488 Pîr-i meygede kemâ-fi'l-âde
İki destine mübârek bâde

489 İçelim mey içelim mey içelim
Hâyı hüy ile pey-â-pey içelim

490 Gâh mey gâh °arâk nüş idelim
Derd-i dünyâyı ferâmüş idelim

491 Sâkiyâ dîde-i °ayyâşın için
Bir kadeh şun kerem it başın için

492 Bir kadeh şun baña ol şahbâdan
Geçeyim dağdağa-i dünyâdan

494 Mündefî° eyleyemez encâmı
Bâdeden gayrısı intikâmı

495 Âh o sâkızlı büt-i bâde-fürüş
Çignedi geçdi bizi öyle hamüş

496 °Âlem-i âbda kimdi o güzel
Gice altı şularından evvel

497 O şürâhî gibi sâkî-i çâbi
Elime geçmişidi şîşe gibi

498 Orada pîr-i muğân hâzır imiş
Ne °acib dîn ulusu kâfir imiş

499 Bir âgız dağıtarak döndü geri
Kârını şiş küp gibi geldi pederi

500 Düşdüm ayağına öpdüm elini
İki bâzu ile şardım belini

501 Sen °imâretde gez ey şüfi-i hâr
Baña dîvân-ı harâbât yeter

502 Saña ibrik-i tahâret ihdâ
Baña inbiķ-i °arâk müstercâ

503 Revğan-ı zeyt ile sen âlûde
Neş°e-i râh ile ben âsûde

504 Ben şehâdetle ölürsem çaķarak
Baña kandîl yeter câm-ı °arâk

Ekül

505 Var idi Şâmlı bir şahş-ı ekül
Ağzın açmışdı mişâl-i keçkül

506 Ne kadar yenmeyecek şey var ise⁷⁴
Ne kadar içmeyecek mey var ise

507 Ekl ü şurb eyler idi lezzetle⁷⁵
Pek semirmişdi o keyfiyyetle⁷⁶

508 Her pilav üzre kedi kanber idi
Kışığı belde şitâb eyler idi

509 Kendisi kepçe idi belde kazan
Şehri devr eyler idi hân-be-hân

510 Adına dirler idi Hâcî Nohud
Kârı her süfrede de olmaķ mevcûd⁷⁷

511 Baña kuş kuş dime gönlüm bulanur
Süt gibi gerdine ağzım şulanur

512 Şarma keşmir gibi göğsün kapama⁷⁸
.....⁷⁹

513 Gezme aç gözli raķîbân ile heb
Gözle yerler seni ey şîrin leb

514 Kerem it hâlime kaşşâb-zâde
Kıyma kurbân olayım nâşâde

515 Söyle yanuñdaki kuyruķ kim idi
Kuzucağım yine yağım eridi

⁷⁴ var ise: varsa, DT

⁷⁵ ü: -DT

⁷⁶ le: ile, A

⁷⁷ sefere: sefer, A

⁷⁸ 512: -DT

⁷⁹ Nûshada mevcut değil.

- 516 Bir kadın budu için bir budalâ
Ne revâ kim gice gündüz bud ala⁸⁰
- 517 Ten-i pâludesine kılsa **naẓar**
°Āşıkun rûh-ı revânı titrer⁸¹
- 518 Ülfetün germ ise itme **izhâr**
Bir şoğukluk yapar elbet aġyâr
- 519 Leb-i dilber bize hâzır helvâ
Şeyh Efendi size mâfiş ammâ
- 520 °Āşıkım çorbacımuñ şan°atına
Āferin terbiye-i hilkatine
- 521 Kaynadup çömlegi her leyl ü nehâr
İşini yaptı yoğurdu aġyâr
- 522 Şu papas yahnisı kim yapıldı
Gördi bî-çâre imâm bayıldı
- 523 °Ākil iseñ yeme °âlemde haram
Kuşdururlar sanâ mânende-i câm⁸²
- Vaşf-ı Hırş-ı Tama°-ı Ehl-i Ğinâ**
- 524 Dağı bir köşede divâne-i mâl⁸³
Beste-i silsile aşüfte-i mal
- 525 Varyemezlerde °adîmü'l-aġrân
Mal-ı Ğârûnla ma°mür-ı cihân
- 526 Şarf-ı yek-sâlesi bir kıyye tahîn
Dağlı-ı yek-rüzesi maşşul-i zemîn
- 527 Nân-ı hem-sâye ile perverde
Görmemiş beyti polâd u zerde
- 528 Hey°eti boğ bulaşık hâtib idi
Eñ temiz hem-demi pis kâtib idi
- 529 Aña nisbetle bî-ķaydü'l-taklîd
Müsrif ü mübezzir idi Pinti Ğamîd
- 530 Bir de bir gün kıızı bîmâr oldu
Keder itdi ġama düçâr oldu
- 531 Didiler tekkeye ķurbân gönder
Yoksa Ğur°ân oġu ey cân peder
- 532 Didi kim zer kemer-i cândadır
Varsa dermân niye Ğur°andadır
- 533 Ğünkü dükkânına ķurbân geldi
Ğıldırub °aġlına noġşan geldi
- 534 Oldı ol mîr-i ihsânî-i zamân
Sofra-i dâr-ı şifâya mihmân
- Ğavâdiş Delisi**
- 535 Burada görmüyorum bir poletik⁸⁴
Râzdan ehl-i ġired diplomatik
- 536 Alâman Nemçe ile şulh itdi
Minnet Allah'a ki ġavġa bitdi
- 537 Alaman ülkesine Nemçeliler
Peşteden şimdi te°essüfle baķar
- 538 Evvelâ düşmen idi imparator
Mosķovuñ şimdi lehinden görünüñ
- 539 Parise gitmege degmezse eli
Oġusun bâri ġukûķ-ı mileli
- 540 Mosķovuñ maķşadı Hindistandır
Soñra vîrân idecek İrandır
- 541 Girdi Şaķşonya kralı Ğopeye
Ğırılıb kaçdı hemân Avrupaya
- 542 Ğoryaduryanda ġavâdiş varmış
Ğayli şiddetli mebahiş varmış

⁸⁰ revâ: revâdur, A

⁸¹ titrer: ditrer, A

⁸² sanâ: seni, A

⁸³ 524-534: -A

⁸⁴ 535-548: -A

543 Güft ü gū var yine Hindistānda
Söz olur Meclis-i Meb^cūsānda

544 Ne güzel noktaya düşmüş Flemeng
Ne sefer var o havālīde ne ceng

545 Ğaribāldi yine bir renge girer
Kan ider Nemçe ile cenge girer

546 Eve lāzımsa efendi ekmek
İktizādur saña buğday ekmek

547 El-Cevā'ib batırıp Bercīsi
Ğarb içinde okunur şarkısı

548 İsveci almak için arka gerek
Mösyö Bismarka Danimarka gerek

Ṭama^c

549 Āh kim mālımı itlāf itdim⁸⁵
Bilmedim haddimi isrāf itdim

550 Ne idāre ne taşarruf bildim
Ğarc-ı bādī-i teşerrüf bildim

551 Çıksa eflāke n^cola efġānım
Māl cān yonġasıdur sulṭānım

552 Āh kim māl u menālım gitdi
Sebeb-i rif^cat-i ḥālīm gitdi

553 İçmeyeydim yemeyeydim kāşki
Māldārım demeyeydim kāşki

554 Aķçedir ḥāzret-i settār-ı ^cuyüb
Aķçedir perde-i estār-ı zünüb

555 Aķçedir kādū'ı-l-ḥācāt-ı enām
Aķçedir cāmi^c-i lezzāt-i tamām

556 Aķçedir var ise ancak iksīr
Kīmyā gibi idermiş te'sīr

557 Aķçesiz kimseye nān virmezler
Belki cāmi^cde ezān virmezler

558 Aķçedir kuvvet-i bāzu-yı düvel
Aķçedir bā'is-i ġavġā-yı milel

559 Aķçedir vāsıta-i ^caql u kemāl
Aķçedir rābıta-i istiklāl

560 Yürek ağrısı ciġer yāresidir
Faķr-ı dārında yüz karasıdır

561 Ne kemāl ile ne ḥod sāl iledir
Ululuk şervet ile māl iledir

^cAnīd

562 Mütte^cannid o kadar şahş-ı ^canīd
Ki ider ḥālını şeyṭān taķlīd

563 Gökden indirsen eger ^cİsāyı
Zinde itsen farazā Mūsāyı

564 Kimseniñ kavline olmaz yāver
Nüh dir līk dimez peyġamber

565 Gökde ḥurşīd-i münūri münkir
İ^ctiķādında ^cinādında muşır

566 İttifāķ eylese eşnāf-ı ümem
Müteḥālif görünür anlara hem

Vehhām

567 Hem-demi olsa da cibrīl-i emīn
Muṭma^cin olmaz o vehhām-ı cebīn

568 Ğasem eyleser de Loķmān-i Ḥakīm
Yine dārūsuna olmaz teslīm

569 Bir fışıldı işidirse kışmer
Duyulur daġdaġası Çine kadar

570 Rūzġār esse eger ber mu^ctād
Ḥ^vāb u ārāmī olurdu berbād

⁸⁵ 549-561: -A

- 571 Görse rü^cyâda eger bir kıssâb
Uyumaz bir dağa çeşm-i bî-lj^vâb
- 572 Hâbbezâ vesvese-i şeytânî
Şıklılır cennete girse cânı
- 573 Ağlamış çehreli şādân olmaz
Cennete girse de hândân olmaz
- 574 Hızr elinden bile içmez bi^cz^czât
Şunsalar kâse ile âb-ı hayât
- 575 Sihr ü efsün u nazardan şakınır
Pertev ü Şems ü kamerden şakınır
- Zevce Tekzâsı**
- 576 Farazâ olsa da elmâs küpeli⁸⁶
Âdı amâniye salkımlı deli
- 577 Arıkadaşım bañâ dirmiş kanbūr
Kâdı kızında da vardur o kuşūr
- 578 Gice menhūs ile ğavġâ itdim
Azacıġ örseledim incitdim
- 579 Didim ey torba şakallı hayvân
Kaçın insân ola çıkısuñ insân
- 580 Gıtdiler seyre konu komşu bir gün
Kağudan geçdi toğuz yüz payton
- 581 Hiç ^cinâd eyleme emr it ^cAraba
Bize de şimdi getürsün ^caraba
- 582 Kağuda bez yıkamağdan bezdim
Çorbacıda ne zamânlar gezdim
- 584 Parañız yoksa efendi ör şat
Hey yalancı ne okursuñ şalavât
- 585 Bağ soyuñ kaldı mı gel kundağa bağ
Eskidi gıtdi bağırdakla yatağ
- 586 Söyleme diñleyemem ben o sözi
Kağmadı hânemiziñ dâdı tuzi
- 587 Çekilir mi bu kağadar zağmet-i âh
ġayrı artıġ çekemem illâ'llâh
- 588 Bir kuğu sürme ile göz boyama
Git getir şimdi soğuk buz boyama
- 589 Ĥalâyıġ çignemedem rüz [u] leyâl
Parçalandı ayağımda postâl
- 590 Yüz verib kağbeyi bîmâr itdiñ
Sen dağı dün gice ikrâr itdiñ
- 591 Mağta çarşusına dek göndereyim
Şatayım kâfiri erzân vereyim
- 592 Baña derlerse de aħbâb-ı nekes
Alayım bir kuca çirkin Çerkes
- Geveze**
- 593 Var idi bir de havâdiş delisi⁸⁷
Ĥâl-i ^câlemle mübâhiş delisi
- 594 Söz teleğirâfı haber vapuru
Dâ^cimâ nağl-ı havâdiş zürü
- 595 Bir zamân olmuş [o] üstâd-ı Ĥalağ
Kağolik mektebine hâ^cce-i hağ
- 596 Sîn ü kâfı çıkarub divâne
Meşğ-i hağ itmişidi şıbyâna
- 597 Tercemân yazılarak kağsolosa
Vardı tâ memleket-i Endülüse
- 598 İstimâ^c eyler idi ol erzel
^cAzı u naşbı iki hafta evvel
- 599 Kağbazanlıkda bulub şöğret tām
İdeceklerdi vücūdun i^cdām

⁸⁶ 576-592: -A

⁸⁷ 593-605: -A

600 Başına şapka giyüb ol bî-neng
Parise kaçdı hâlâş oldı Freng

601 Aldayub kavm-ı Yehūdî merdūd
Haylice altun alub oldı Yehūd

602 Eyleyüp ser-çelîpâya yemîn
Aytorozda keşîş olmuşdı la^cîn

603 Çalaraq bir iki altun kandil
İşini altun idüb kaçdı rezil

604 Nice şüretlere girmiş çıkmış
°Āķıbet eylediginden bıkmış

605 Gidib İstānbūla şarrāf olmuş
Hāl olub sīm gibi şāf olmuş

Hasūd

606 Biri kār eylese Hindistānda⁸⁸
Bu zarar-dīde olur Sudānda

607 İstemez emn ü emān olduğunı
Göremez kimsede cān olduğunı

608 Zālimiñ gelse elinden farazā
Nev^c-i insānı iderdi iķnā

°Acül

609 O kadar °āzim-i rāh-ı °acele
Geçer ef^calde şeytānı bile

610 Şükriñi añsa eger Hudāma
İki sa^catde varırlar Şāma

611 Bulmadan şüret-i güftār-ı hıtām⁸⁹
İşi isterdi müheyyā vü tamām

612 Ne mālî añlaşılır kālinden
Ne araz-ı fehm olunur hālinden

613 Biri birine qarışmış kelimāt
Bî-me^cāl idi mücerred eşvāt⁹⁰

Tenbel⁹¹

614 Bir gün ol turfe girān-cān battāl
Gördi bir güçlü tüvāna hāmāl

615 Didi ey kuvvet-i zuhr-ı °ālem
Bār-ı berdüş sanādīd-i ümem

616 Arkadaşım iki çeşmim hāmāl
İtme bār olduğunı istişkāl

617 Saña düşdüm burada koyma beni
Sen de göster saña lāyık düşeni

618 Ne kadar olsa daħi bār-ı şakīl
°Acz ü noķsanıma eyle tahmīl

619 Al beni arkaña deryāya bırak
Baña ehven geliyor istiğrāk

620 Tāķatım var çekebilmem her-gāh
Dār-ı dünyādan uşandım bi^cllāh

621 Dil-i hāmālda rahm eyledi cüş
İtdi ol bār-ı şakīli ber-düş

622 Yolda bir merd-i merāhim-pīşe
Göricek başladı teftīşe

623 Tenbeliñ hāliline olduķda habīr
Acıdı hāliline rahmeyledi mīr

624 Saña bahş itdim o maħzende oțur
Āhır-ı °ömrüñe dek rāħat sür

625 Saña tā merge kadar kāfīdir
Belki tā maħşere dek vāfīdir

626 Didi: Ey luțf u °ināyet kānı
Ağzıma kim şoķacaķdur nānı

⁸⁸ 606-608: -A

⁸⁹ hıtām: tamām, DT

⁹⁰ idi: eyle, A

⁹¹ tenbel: kāhil, A

- 627 Didi kim seniñ iki destüñ var
Ele muhtâc degilsüñ her bār
- 628 İşidince bu cevâbı tenbel
Didi: hāmmāla ne lāzım bu cedel
- 629 İstimā^c eyleyecek vaktim yok
Her nizā^c eyleyecek vaktim yok⁹²
- 630 Yürü deryāya bırağ bendeñizi⁹³
Cāy-ı rāhat görürüm ben deñizi
- 631 Nān için loğma için rüz u şebān
Ne belā zahmet-i taḥrīk-i zebān

Gazūb

- 632 Biñ sefer doğsa da insān olmaz
Cennete girse de ḥandān olmaz
- 633 Nā-mübārek kadem-i menḥūsı
Kurutur kulzüm-i oqyanusı
- 634 Dīn ü imān ile ^cavrat mezheb
Sebb ü düşünāmına düçār idi hep
- 635 Söze geldikçe o bī-şerm ü hicāb
Böyle eylerdi gāzūbāne ḥiṭāb⁹⁴
- 636 Anaṭolıya eşek Türk avānağ⁹⁵
Rūm ili ḥalkına iblīs-i çitāk
- 637 ^cArab evlādına nankör-ı felāḥ
^cAcem olursa kızılbaşı siyāḥ
- 638 Arnavud olsa cigerci dellāk
Kürde çingāne yezīd-i nā-pāk
- 639 Tarılıp bir Ḥācı çorbacıya
Sebb ider yetmiş iki biñ ḥācıya

⁹² her: hem, A

⁹³ deryāya: deryāña, A

⁹⁴ ḥiṭāb: nigāh, DT

⁹⁵ 636: -DT

KAYNAKÇA:

- Ali Kemal, *Makaleler –Peyâm-ı Edebî'deki Dil ve Edebiyat Yazıları-*, (haz: Hülya Pala) Kitabevi Yay., İstanbul 1997.
- Büyük Türk Klasikleri*, “Yenişehirli Avnî”, Ötüken-Söğüt Neşriyat, C.8, İstanbul 1988, s.163-168.
- ÇAVUŞOĞLU, Mehmet, “Avnî”, TDV İslam Ansiklopedisi, C.4, İstanbul 1992, s.123-124.
- ERGUN, S. Nüzhet, *Türk Şairleri II*, İstanbul 1935, s.578-596.
- İNAL, İbnülemin M. Kemal, *Son Asır Türk Şairleri I*, İstanbul 1960.
- LEVEND, A. Sırrı, *Türk Edebiyatı Tarihi*, C.1, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1988..
- Merhum Avnî Bey Divanı*, Bastran Şevki Bey, İstanbul 1306 (1888), Mahmut Bey Matbaası, 175 s.
- MERMER, Ahmet – KESKİN, N. Koç, *Eski Türk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü*, Akçağ Yayınları, Ankara 2005.
- Muallim Naci, *Yâdigâr-ı Avnî*, İstanbul 1303.
- _____, *Osmanlı Şairleri*, (haz: Cemal Kurnaz), Akçağ Yayınları, Ankara 2000.
- ÖZGÜL, M Kayahan, *Yenişehirli Avnî*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1990.
- PALA, İskender, *Âşina Güzeller*, LM Kitaplığı, İstanbul 2002.
- TAVUKÇU, Orhan Kemal, “Yenişehirli Avnî Bey'in Âbnâme Adlı Eseri Üzerine”, Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, S.16, Erzurum 2001, s.59-79.
- TURAN, Lokman, “Divan Şiirinin Son Şâirlerinden Yenişehirli Avnî Bey'de Gelenekten Moderne Doğru Açılan Kapılar”, Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, S.14, Erzurum 2000, s.149-160.
- _____, *Yenişehirli Avnî Divanının Tahlili, Tenkildi Metin, Encümen-i Şuârâdan Batı Tesirinde Gelişen Türk Edebiyatı'na Geçiş*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum 1999.

Türkçe Sözlük, Türk Dil Kurumu, Ankara 1998, s.254.

Yenişehirli Avnî, *Farsça Divan*, (hzl.: Mehmet Atalay), Aktif Yayınları Erzurum 2005.

NÜSHA TAVSİFİ

DT (Ankara Üni.Dil Tarih ve Coğrafya Fak.Kütüphanesi) No: M Con A723

Mukavva üstü parlak pembe kâğıt kapaklı, 280x210 (210x170) mm, 183 yk, eserin ismi 'Külliyât-ı Avnî', Mir'ât-ı Cünûn 128^a-143^b arasında, siyah mürekkep, bozuk talik yazı, satır adedi muhtelif, müstensih: Hüseyin Avnî (Aktuç), istinsah tarihi: 1949.

Baş: Çünkü sen âyine-i kevne tecellâ eyledin
Öz cemâlin çeşm-i aşkdan temâşâ eyledin

Son: İstemem dâmen-i pâk olmayanı
Farâzâ Yusûf-ı devrân ise de

A (Atatürk Üniversitesi Seyfettin Özege Kitaplığı): No: ASL 191

Çizgili beyaz defter, yazı ebadı 200x95 mm, 15 yk, Agah Sırrı Levend'in kendi el yazısı, arka sayfalar kullanılmamış. Toplam 501 beyit.

Baş: Habbezâ nâme-i ibret-bahşâ
Görmedi mislini çeşm-i ukalâ

Son: Tarılıp bir hâcı çorbacıya
Sebb ider yetmiş iki biñ hacıya